

ପିତୃଶ୍ରାଦ

୨୪-୦୦

पूर्यमाथरान्.

१. वाचस्पति.	०-२-०
२. विद्युत रत्न.	०-२-५
३. An Examination of Sun- kara's Sāṃkhya refutation	१-०-०

श्रीमती

वेदस्तुतिः

— 111111 —

W. L. RUSSELL

ସ୍ତବ — ସ୍ୱାମିବିଂଶତ ଶାସ୍ତ୍ରାବଳୀ ନାମକ.

प्रेमचन्दरभाटः—भी मन्त्रादिना मन्त्रादि विदुः

મહેન્દ્રપુરી જ્ઞાનજી, આદ્યવાણી પેન્, સુરત.

2010-2011 年 度 研 究 報 告

ប្រតិភូតំណាង, ២២៥

45

Figure 4

42-43

Figure 10.10

हृतव इवेति । यदि ये जीवास्तेनूविवास्तदनुविभासयन्तेवायां सन्नुत्पन्नतया त
 द्वास्तुभूतः सकलभावाः । अन्यथा हृतव इव भक्ता इव श्रुतमित्परोपद्रव्यैरेव कीर-
 तीत्यर्थः । यदनुग्रहतो महद्दमादयो मन्त्रावहमसृजन् । भक्तमपाविन्तु पथरमः अन्य
 आनन्दमयः साः अत्र देहेषु पुरुषविधः अम्बयश्च । सद्सतः परं कार्यकारणतः परं
 पत्नमेव । अथ यदेषु कार्यकारणान्तरपर्यवस्तुनु अवशेषं कृतं सर्वं तत्त्वमेवेत्यर्थः ॥२॥

उदरमुपासते य आधिवर्त्मसु कूर्पदुशः

परिसरपङ्कतिं हृदयमारुणयो दहरम् ।

तत उदगादनन्त तव धाम क्षिरः परमं

पुनरिह वत्समेत्य न पतन्ति कुतान्तमुखे ॥५॥

उदरमुपासते य इति । ये आधिवर्त्मसु नेत्रोक्तगर्गेषु उदरं कर्म उपासते ते
 कूर्पदुशः रजोविहितद्वयः । ये दहरं हृदयमुपासते ते आरुणयः अरुणवर्णजा अरुण-
 मकराक्षयुतयः । कल्पान्तं हृदयम् । परिसरपङ्कतिं परितः सरन्तीति परिसरा नाम्ना-
 स्त्रासां पङ्कतिर्भागो यथ । हे अम्बलः । परमं तव धाम । अतस्तेलोपवात्कालादपि क्षिर
 अर्द्धमेवेदमात् । यत् समेत्य पद्मपत्तनकरं माय्य माणिन इह संसारे कुतान्तमुखे
 न पतन्ति ॥५॥

स्वकृतविचित्रयोगिषु विशन्निव हेतुतया

तरतमतश्चक्रास्स्यनलवत्स्वकृतानुकृतिः ।

अथ कितथास्वमुष्णवितर्चं तव धाम समं

विरजयिष्योन्वयन्त्यभिषिपण्यव एकरसम् ॥६॥

स्वकृतविचित्रयोगिषु । स्वेनैव कृतानु देवमनुष्यादिसर्गैरेवमुक्तविचित्रो-
 गिषु हेतुतया कारणरूपतया तत्र स्थितत्वं विशन्निव अथैवं कुर्वन्निव तरतमतः नेवाते-
 र्ककृतानुष्णादिभावेन रात्रादिभावेन च चक्रास्ति दीप्यते । अथ इष्टान्दः । अनलोभिः उ-
 द्भू । कर्माभिः सर्वत्र काष्ठेषु स्थित एव पुनस्तत्र मयिषन् कर्णमेवं दीर्घवक्रादिकं च तनुषु
 तथा भगवान्निव स्वकृतानुकृतिः स्वकृतमनुकरोति । अथ कितथासु मिष्टान्नास्वमुष्ण
 योगिषु तवावितर्चं समं धाम विरजयिष्योन्वयन्ति जानन्तीत्यर्थः । कल्पान्तं धाम?

सर्वं एकस्मिन् च । कथम्भूता विरजयिष्यः ? अविविचयः यमिनः सर्वे इदं नोके
परलोके च विशेषेण गताः पुण्यपथे मयहारा येषां ते ॥६॥

स्वकृतपुरेऽवमीष्यद्विरन्तरसंवरणं

तत्र पुरुषं वदस्त्वसिलशक्तिधृतोऽशकृतम् ।

इति नृगतिं विविच्य कथयो निगमावपनं

भवत उपासतेद्विप्रमभवं भुवि विश्वसिताः ॥७॥

स्वकृतपुरेति- । भवकृतेषु पुत्रेषु देवतिर्वन्तुः पार्थिवैरिष्यद्विरन्तरसंवरणं
पुरुषं योर्वं अशकृतं अशिन कृतं स्ववैद्यं ये वदन्ति । कथम्भूतम् ? अवहिरन्तरसंवरणम् ।
न निवेद्ये शास्त्रान्तरवेदेन संवरणं आवर्त्तयत्यत्र । इति नृगतिं विविच्य क्व-
च्यकारेण जीवगतिं ज्ञात्वा कथयो निगुणः भवत्येकं चरणवर्षं जग्मादिविर्वर्षं पुत्रात् ॥
कथम्भूतं ? निगमावपनं निगमा येषां भावः स्वकृतपुरेति । यथा सकल-
जात्यामावपनस्थानं क्षेत्रं तथा सकलवेदोक्तार्थकथानां सकलवचनवेदोक्तार्थः । कथम्भूताः
कथयः ? भुवि विश्वसिताः नृगावेष मयवति विश्वासं कुर्वन्तः ॥७॥

दुरवगमात्मतत्त्वनिगमाय तवाचतनो-

अरितमहामृताब्धिपरिवर्तपरिश्रमगाः ।

न परिलभन्ति केचिदपवर्गमपीश्वर ते

चरणसरोजहंसकुलसङ्घसिद्धयहाः ॥८॥

दुरवगमात्मतत्त्वनिगमायेति । दुरवगमपश्यतोः परो ज्ञानं यत्तत्तत् आत्मा
केनापि ज्ञातुमशक्यस्तत्त्व च तत्त्वमपि दुर्ज्ञेयं तस्य निगमाय ज्ञानाय अवाचतनोः स्वीकृत-
येहस्य तत्र चरितकले यो दहामृतसमुद्रस्तत्र चरितवर्गं बहुपात्रोक्तं तदर्थं परिश्रमगाः
परितः अग्रे येषां ते दे ईश्वर एतादृशाः केचिद्विरक्तं भक्ता अवर्त्तयन्ति मोक्षपुलनपि
न परिलभन्ति न सम्पन्नोऽप्यर्थः । कथम्भूता मक्ताः ? ते तत्र चरणसरोजैकाग्र्या ये
हंसास्तेषां कुक्षे तमहस्तनवाद्यैः पित्र्यं गृहं वैले ॥८॥

त्वदनुपथं कुलायमिदमात्मसुहृद्विश्रव-

अरति तथोन्मुने त्वयि हिते प्रिय आत्मनि च ।

न यत रमन्त्यहो असदुपासनयात्महनो
यदनुशया भ्रमन्त्युरुभये कुक्षरीरभृतः ॥९॥

त्वदनुपपत्तिः । कुलायः पत्तिनां नीडं तथा जीवस्व नीडं करीरमिदं कुक्षापि
नीडरूपं करीरं त्वदनुपपत्तं त्वदनुपपत्तेवकरूपं आरपयत्तुहृदिपपवपरति जीवस्व
द्विकल्पे करोति । तथा वज्रमुले त्वपि त्वत्तेषां मृगगादिदेहदानेन सम्पुत्तिं त्वपि
सति अथ च द्विपे आत्मनि आत्मरूपे च न रमन्ति असदुपासनया सुद्विरेवगोपास-
नया हन्तिस्थानां गोपासनया ये यदनुशयाः सन्तः पस्मिन्सन्तस्ते अनुश्रुयोन्तःपदं
येषां ते आत्महनः आत्मपातिनः । अहो आश्चर्यं । यत्तेति लेदे । सकलेन्द्रियसामर्थ्य-
युक्तं मगधैविकवर्माद्यैर्दं सर्वानुपुर्णं करीरं प्राप्य अथ च सर्वोत्पन्नोन्मुखे त्वपि न
रमन्ति सेवापासकं न कुर्वन्ति ते कुक्षरीरभृतः कुक्षरीरे गोक्षानुपयोगि मुहुर्मुहुर्भ्रम-
नरपस्वभावकं मृत्वा सर्वमाना उभये मृद्ववपुक्ते संसारे परिभ्रमन्तीत्यर्थः ॥९॥

निभृतमरुन्मनोक्षद्वययोगयुजो हृदि यन्
मुनय उपासते तदरयोपि ययुः स्मरणात् ।
क्षिय उरगेन्द्रभोगमुजदण्डविषक्तधियो
वयमपि ते समाः समदशोद्धिसरोजमुधाः ॥१०॥

निभृतेति । कुनयो वज्रवत्स्वरूपं इति नानवत्त्वादिना उपासते तदेव भग-
वत्स्वरूपं तदरयोपि विभुत्वात्तदेवोपि स्मरणात्पयुः । कथम्नृत्वा मुनयः ? निभृतमरुन्म-
नोक्षद्वययोगयुजः निगरां भृतो मरुत्पुर्वेन अज्ञानि इन्द्रियाणि च तैः कुक्षा ये दृढं
योगं युजते । अथ च क्षियः गोप्योपि तदेव भगवत्स्वरूपं वदुः । कथम्भूताः क्षियः ?
उरगेन्द्रभोगमुजदण्डविषक्तधियः उरगेन्द्रस्य शेषस्य भोगः काय इव यो बाहुदण्डस्तत्र
विषक्ता धीर्मासां तादृशः । कथञ्च कुनयः सर्वद्विरर्णयस्तदेव प्राप्ताः । एवं क्षियः
पुरुषाश्च सर्व एव ते तत्र समाः । यतो भवान् समदृक् सर्वानेव स्वकीयान् समन्वेन
सम्पते । कथम्भूतः सर्वैः अक्षिप्तसरोजमुधाः अक्षिप्तसरोर्नमुहुर्धारयन्तीति तथा ॥१०॥

क इह नु वेद वतावरजन्मलयोग्रसरं
यत उदगादपिर्वमनु देवगणा उभये ।

तर्हि न सन्न चासदुभयं न च कालजवः

किमपि न तत्र शास्त्रमवकृष्य शशीत यदा ॥ ११ ॥

क इति । इह संतरे पथेति लेखे । अग्रसरं सर्वपापिनां पूर्वेण सिद्धं त्वां मुद्रति
नितर्कं अवदन्मल्लपः पश्चाज्जमल्लपौ यस्य तादृशः को वेद जानाति ? न को वीत्यर्थः ।
यतः सफायादपिर्भा उद्गात् उत्पन्नो जात इत्यर्थः । यममु मयमयमु पश्चात्
उभये देवगणा उत्पन्नाः । तर्हि मयमान् सर्ववपकृष्य शशीत शपनं करोति तर्हि न
सत् कार्यं न चासत् कारणं न च उपर्य मनः कालजवः कालवेगेति न । न वा
तत्र तस्मिन्समये किमपि शस्त्रं वेदपुराणादि ॥ ११ ॥

जनिमसतः सतो मृतिमुतात्मनि ये च भिदां

विषणमृतं स्मरन्त्युपदिशन्ति त आसपितैः ।

त्रिगुणमयःपुमानितिभिदा यदबोधकृता

त्वयि न ततः परत्र स भवेदवबोधरसे ॥ १२ ॥

जनिमसत इति । नैपायिकाः असतो पटादेर्गले उत्तपि वैशेषिकादयस्तु सः
आत्मनो मृतिं मरणं चाहुः तथा मीमांसकादयः आत्मनि भिदां बोधानां वेदमन्त्रिकुर्यात्
अन्ये पुनः साधुल्लेखदेहिनो बोधितव्यं विषणं कृतं कर्मकर्म सत्यं मन्यन्ते ते सर्वे
असपितैः आसोऽस्तेः अयैः कृत्वा स्मरन्ति निरुपयन्ति अथ च शिष्येभ्य उपदिशन्ति ।
त्रिगुणमयःपुमानितिभिदा भेदे यत् पश्चात् अबोधकृता अज्ञानकृताः यवकस्त्वका-
ज्ञानायेव आसते । त्वेषाह ततःपरचेति । त्रिगुणकृतात् परे त्वयि अवबोधरसे ज्ञानैकभवे
स न येषु अन्येषो न भवेत् ॥ १२ ॥

सविब मनस्विदुरवयि विभाव्यतवामनुजात्

सवभिमृदन्त्यक्षेपमिदमात्मतत्वात्मनिः ।

न हि विकृतिं त्यजन्ति कनकरव तदात्मतया

स्वकृतमनुप्रविष्टमिदमात्मतयावसितम् ॥ १३ ॥

सविब मन इति । आयतुश्चात् सवभिमृदन्त्यक्षेपमनुपपर्यन्तात् अतन्मनस्सरापे
सविब विभाति । कवमभूतं मनः । भिद्वत् गुणवधवेदितम् । आत्मविदो ज्ञानिन इदं

अगत् अक्षेपं सम्पूर्वं आ-
कनकायिनो सपितः कन-
सकृदे भगवता कृतं अ-
वज्ञातमपनिष्ठिरवसितं

तत्र परि

त उत ।

परिवचसे

स्त्वयि ।

तत्र परि ये च
प्राणिमात्रेण निकेतं स्मा-
उत त एव निरुद्धेति
पसिद्धान् सुत्योरपि उत
शयि कृतसौहृदास्ते र-
न तु तत्त्विनो वा वा

त्वम्

स्ता

वर्ष

विर

त्वमकरण इति
रूपेण राजत इति तदा
सामर्थ्यं धरतीति तथा
इति च जगते कलिं
राशौ वर्षभूमौ मयवर्षं
विश्वजो यत्र यदि
सन्तरुणहिदयति तत्र

अयम् अक्षरं सम्पूर्णं आत्मतया जसतया सद्भिम्बन्ति तर्पे नरोति जानन्ति । यथा
कनकादिनी वधिनः कनकात्मवदा कनकस्य विह्वलिं कुण्डलादिकं न हि स्पृशन्ति तथा
सकृत् भगवता कृतं अनुपविष्टं तर्पणानन्तरं भगवतोनुपवेशो वसिस्तथाविधमिदं जगत्
ब्रह्मवत्तन्मिद्विरक्तसिन्धुं निर्धारितमित्यर्थः ॥ १२ ॥

तव परि ये चरन्त्यखिलसत्त्वनिकेततया

त उत पवाक्रमन्त्यविगणय्य शिरो निर्जतेः ।

परिव्रजसे पशूनिव गिरा बिभुधानपि तां-

स्त्वयि कृतसौहृदाः सलु पुनन्ति न ये विमुखाः ॥ १३ ॥

तव परि ये चरन्तीति । ये तव स्वां अखिलसत्त्वनिकेततया अखिलसत्त्वेन
प्राप्तिमाप्तेन निकेतं स्वानं कल्पे तः । तव आत्मतया । तथा वरिचरन्ति तेषां कुर्वन्ति
उत त एव निर्जतेर्भूयोः शिरः भगवणस्य भगवणत्वां कृत्वा पदाक्रमन्ति तान्
मसिहान् मूत्रोरपि उक्तान् बिभुधानपि एवं पशूनिव गिरा वाचा परिव्रजसे ज्ञाति ।
एवम् कृतसौहृदास्ते सलु विश्वेन पुनन्ति अर्थाजगत् पुनन्तीत्यर्थः । न ये विमुखाः
न तु तपस्विनो वा भार्गवा यतस्तपि विमुखाः ॥ १३ ॥

त्वमकरणः स्वराडखिलकारकशक्तिधर-

स्तव बलिमुद्ब्रह्मन्ति समदन्त्यजयानिमायाः ।

वर्षमुजोखिलक्षितिपतेरिव विश्वसृजो

विदधति यत्र ये त्वधिकृता भवतश्चकिताः ॥ १५ ॥

त्वमकरण इति । त्वमकरण करणमिद्विधं तद्विदः । पुनः स्वराट् स्वेनैव
रूपेण राजत इति तथा । अयं च अखिलकारकशक्तिधरः सकलव्यापकत्वात्तां शक्तिं
सामर्थ्यं प्रयोजति तथा । अनेनिमाया देवा अजया मायया तव बलिमुद्ब्रह्मन्ति सम-
दन्ति च भगवते बलिं दत्त्वा लब्धेयं स्वयं मुद्ब्रह्मन्ति यथा अखिलक्षितिपतेः सार्वभौतस्य
राशे वर्षमुदमे नमनर्थापायलयः सप्तमण्डलपतयो बलिं करं यद्वन्ति । किञ्च ये तु
विश्वसृजो यत्र वसिष्ठाकार्ये त्वयाधिकृताः स्थापिता भवतस्तत्राचकिताः सीताः
तत्तत्तत्रविदधति तत्तत्कार्यं कुर्वन्तीत्यर्थः ॥ १५ ॥

स्थिरचरजातयः स्वरजयोस्त्वनिमित्तयुजो
विहर उदीक्षया यदि परस्य विमुक्त ततः ।

न हि परमस्य कश्चिदपरो न परश्च भवे-
द्वियत इवापदस्य तत्र शून्यतुल्या दधतः ॥ १६ ॥

स्थिरचरजातय इति । हे ततो विमुक्त मायात्मन्यन्तरहित । यदि परस्य तत्र
उदीक्षया उद्गतेष्वन्या विहरो विहारः कीडा तदा स्थिरचरजातयः स्वात्मरक्षणमेवाः
स्युः स्वमेवोत्पन्ने । कथम्भूताः । अतयोत्यनिमित्तयुजः अन्तर्मा मन्त्रया इति
सर्वकार्योत्पत्तिर्निमित्तं कर्माणि युजत इति तथा । न हि परमस्य अहोरात्रि
अमेत्यतस्तत्र परमापरस्य कश्चिद् भवेत् विपत्त इवाकाशत्वे । कथम्भूतस्य ।
अपदस्य स्वात्महितस्य । अत्र न शून्यतुल्या दधतमतां दधतः ॥ १६ ॥

अपरिमिता ध्रुवास्तनुभूतो यदि सर्वगता-
स्तर्हि न शास्यतेतिनियमो ध्रुव नेतरथा ।

अजनि च यन्मयं तदविमुच्य नियन्तु भवेत्
सममनुजानतां यवमत् मतदुष्टतया ॥ १७ ॥

अपरिमिता इति । अपरिमिताः अतस्त्वाता ध्रुवाः कित्वाः तनुभूतो जीवाः हे
ध्रुव यदि सर्वगताः स्यापका भवेयुः न तर्हि शास्यतेतिह्यत्र तत्र नियमो नियमश्च न
सिद्ध्येदित्यर्थः । जीवस्याप्यावकत्वे नियमनिर्णयकभावो भवेदित्यर्थः । नेतरथा जीवस्य
व्यापकत्वे अगवोपुले निष्कल्पस्याप्यवकाशो नोत्पद्यत इति भावः । अजनि च यन्मय-
मिति । च पुनर्यन्मयं अज्ञमयं महात्मनोऽन्तरि जीवस्यजातं तद्विभुत्वं महात्मकत्व-
मपरितोष्य भगवत्कर्म निवन्तु जीवस्य नियमकं भवेदित्यर्थः । सर्वे सर्वे सर्वे जने-
स्त्वेष्वनुजानतां ज्ञानिनाम्पत् दुष्टतया यवमात् अवर्तं अस्तु तत्तं य सम्भवित्यर्थः ॥ १७ ॥

न घटत उद्भवः प्रकृतिपूरुषयोरजयो-

रुमययुजा भवन्त्यनुभूतो जलबुद्बुदवत् ।

त्वयि त इमे ततो विविधनामगुणैः परस्य

सरित इवार्णवे मधुनि लिङ्गुरशोपरताः ॥ १८ ॥

न
उभययुजा
नानि क
विविधना
अशोपरता

तु
शास्त्रा अ
कथयन्त्ये
नेमयो क

वि
वायुध के
सलं कुर्वन्
हे अज नि
कस्मिन् के

न पदम उद्भव इति । अत्रयोः सकृदिषुवचनयोः उद्भवः । न पदम इति उद्भवपदानां सकृदिषुवचनयोः अमुस्यो जीवा भवन्ति यथा मलबाहुसंयोगेन पुद्गुरा भवन्ति तद्वत् । यतः सर्वकारणं त्वमेव ततः कारणान् त्वयि त इवे जीवाः परस्य तव विविक्तानामनुभूतेस्तद् विच्छिद्युः तिलीया भवन्ति अर्धेवे सरित इव । अथ च यधुदि अन्तेपरसा यथा लीला भवन्ति तद्वदित्यर्थः ॥१८॥

नृपु तव मायया भ्रमममीश्वरगत्य भृशं
त्वयि सुधियोभवे दधति भावमनुप्रमथम् ।
कथमनुवर्ततां भवभयं तव यद् भुङ्कतिः
सृजति मुहुस्त्रिणेमिरभयच्छरणेषु भयम् ॥ १९ ॥

नृपु तवेति । सुधियः अभीष्टु तव मायया भयं दुःखकृत्स्नादिमात्रं अवश्यं जाता अभवे त्वयि भावं दधति । कथमनूप्रमथम् अनुभवम् । तेषां भयभयं संसारभयं कथमनुवर्ततां कथमनुवर्तित्यर्थः । कथमनुतः आकाः ? विधेयैः शीघ्रतयावर्त्तयाम्येत्यर्थः ॥१९॥

विजितहृषीकवायुभिरदान्तमनस्तुरगं
य इह यतन्ति वन्तुमतिलोलमुपायस्त्रिदः ।
व्यसनशतान्विता समवहाय गुरोश्चरणं
वधिजं द्वाज सन्तकृतकर्णधरा जलधौ ॥२०॥

विजितहृषीकवायुभिरिति । विशेषेण विजितस्वाधीनोऽस्मिन् हृषीकवायुविजिताणि वायुश्च यैस्तैरपि अदान्तमनस्तुरगमतिलोकां ये संसारिणः स्वयैव वन्तुं निपशन्ति यतन्ति यत्नं कुर्वन्ति ते उपायस्त्रिदः साधनेष्वेव हेतुमाहुवन्त इह संसारे सन्ति तिष्ठन्तिरित्यर्थः । हे अत्र किं कृत्वा हेतुं मायुवन्ति ? व्यसनशतान्विताः सन्तो गुरोश्चरणं समवहाय । कस्मिन् हेतु इव ? अकृतकर्णधरा वधिनो मलबाधिव ॥२०॥

स्वजनसुतात्मधारयनधामधरासुरधै-
स्त्वयि सति किं नृणां श्रयत आत्मनि सर्वरसे ।

इति सद्जानतां मिथुनतो रतये चरतां

मुखयति को न्विह स्वविहते स्वनिरस्तभगे ॥२१॥

स्वनममुपेति । अपतः लघाक्षयं कुर्वतः पुरुषस्य सर्वरसे आत्मनि आत्मलेन स्फुरिते त्वयि तति मुखां, स्वगताविभिः किम् ? न किमवीत्यर्थः । अमुमुदेन प्राणाः । इति सद् एवम्भकारकं परमार्थवशु सद्जानतां इह संतरे तु इति वितर्कः कः मुखयति मुखां ददाति ? न कोऽन्यथा । कथम्भूतानाम् ? अज्ञानतां रतये आत्मनस्तय मिथुनते। मिथुनीभूय चरताम् । कथम्भूते संतरे ? स्वविहते । स्वत एव विद्येभेन हते पतितगृह इव विच्छिर्णे तनानि मुत्तु निरस्ता भया ऐधर्मीरयो वस्तिगतेतादृशे ॥२१॥

भुवि पुरुषपुण्यतीर्थसदनान्युपयो विमदा-

स्त उत भवत्पदाम्बुजहृदोपनिवृद्धम्रिजलाः ।

वधनि सङ्गन्मनस्तथयि य आत्मनि नित्यसुखं

न पुनरुपासते पुरुषसारहरावसधान् ॥२२॥

भुवि पुरुषपुण्यतीर्थेति । ये विमदा ऊपयो भुवि पुरुषाणि वहनि पुण्यतीर्थानि गङ्गापुरुषोत्तमादीनि अथ च तीर्थानां गुरुणां ददाति ये सेवन्ते । कथम्भूताः ? अपावि-
द्वृद्धम्रिजलाः । अर्थं वार्षं विन्यति विपारत्यतीत्यधमिह एतादृशं अङ्गुष्ठोर्द्वैतं येषां ते तथा । अथ च ते पुनर्भवत्पदाम्बुजहृदः भवत्पदपरविन्दं हृदि येषां ते ये नित्यसुखे आत्मनि त्वयि सङ्गन्मनो वपति ते पुनः पुरुषसारहरावसधान् पुरुषाणां सारं विषेकादिकं हरति एतादृशं आधसधान् श्रुतान् न वपासते ॥२२॥

मत्त इदमुत्थितं सविति चेन्ननु तर्कहृतं

व्यभिचरति कच क च मृषा न तथोभययुक् ।

व्यवहृतये विकल्प इष्टितोन्वयपरम्परया

अमयति भारती त उरुवृष्टिभिरन्यजडान् ॥२३॥

मत्त इदमुत्थितमिति । सतः कक्षयाः सक्कादिदुत्थितं उत्पन्नं जगत् सङ्गृह्यति अथ भवति इति चेन्न । ननु इति वितर्कः । तर्कस्य सुतया हर्षं वापितम् । सत्त उत्थितं मादिति-

पक्षः क्वचिद् व्यभिचरति
भवति न तथोभययुक्
व्यवहृतये व्यवहारान् अ-
वाणी वस्तुभिभिः कति

न यदिव

वस्तुमितम्

अत उक्

वितथमने

न यदिवमिति । य

अनु यद्व्याप्तान्तरस्य न म
मिथा सिद्धं मुषा विगा
जातिर्गोत्ताविमन्मया विव
गवसस्तथा कक्षसदृशजगत
नोविलासक्यं जगत् कृतं

स यद्वज्रय

भजति सः

त्वमुत्त जह

महसि मह

स यद्वजयेति । स

यथा कृत्वा अथा अपिवा
मुषान् मुषान् सेवमानः स
तामशु वस्तुपि प्राप्नोति ।
तन्नु त्वां मोदिकां जहाति
स्वीकृतयामः अहमुपितेति
अपमिषेयवगः अमदमयान

यः कृषिं स्वमिशरति यथाज्ञानो राज्ञः सदाश्रेयः । सुमित्रायां रवते कृषिभूषा
भवति न तपोययुः सदसदात्मकं जगत् तथा स्वमिशरादिदोषमस्तं न भवति ।
व्यवहृत्ये स्ववहायव अन्धपरम्परया विकल्प इतिहः इहः । ते तव मास्ती वेदक्या
शानी वस्तुनिधिः कठितकृपाविशुचिभिः स्वधपरान् कर्मसामगान् अपयति ॥२३॥

न यदिदमत्र आस न भविष्यदतो निधना-

दनुमितमन्तरा त्वयि बिभाति मृपैकरसे ।

अत उपमीयते द्रविणजातिविकल्पपथै-

र्वितथमनोविलासमृतमित्यवयवस्यबुधाः ॥२४॥

न यदिदमिति । यत् यस्यादिर्दं जगत् अत्रे यहेः पूर्वं न आस अतो निधनात्
अनु मरुयान्तराद्य न भविष्यति किन्तु एकरसे त्वयि अन्तरा मये अनुमितं अनु-
मिता सिद्धं ह्या विभाति अतो द्रविणजातिविकल्पपथैः द्रविणानां गवादीनां वा
जातिगोत्पादितस्या विकल्पा अवान्तरमेव स्तएव उपमाने मार्गस्तेरेषा गोसदृशो
गवस्यस्तथा ह्यसदृशजगत् न तु मरुत्पत्तित्यर्थः । एतादृशं वितथमनोविलासं अत्यन्त-
मोविलासकथं तद्वत् कृतं कथं तस्य इति ते अवयवस्मि लानन्ति ते अनुधाः ॥२४॥

स यदजया त्वजामनुसायीत गुणाश्च जुषन्

भजति सरूपतां तदनु सत्युपपेतभगः ।

त्वमुत जहासि तामहिरिव त्वच्चमात्तभगो

महसि महीयसेष्टगुणितेपरिमेयभगः ॥ २५ ॥

स यदजयेति । स एव मयाश्रयो जीवो यद् यस्याकारणात् अनया भगवन्मा-
नया कृपा अर्था अनिषां प्रकृतिं वानुसयीत तामनुसृत्य जीवगार्भं माप्नुवात्तदा तस्या
गुणान् जुषन् सेवमानः सन् स्वैकान्त्यं परिपूर्णं सरूपतां जहनाथं भजति । तदनु जह-
तामनु पृस्तुनपि प्रप्नोति । कथमन्तः ? अवेतभगः । अनेन निरन्तरा देशर्थादिभया यत्नः ।
स्वन्दु तां मोहिकं जहासि । अहिः सर्पः स्वर्षं यथा जहाति तद्वत् । अथ च मात्तभगः
स्वीकृतभगः अष्टगुणितेपि स्वैकान्त्यं तद्विने महसि पूर्वजैरुक्ते महीयते विराजते ।
अपविष्टेयभगः अमरकल्पाना भगा यस्य तादृशस्वरत् ॥ २५ ॥

यदि न समुद्धरन्ति यतयो हृदि कामजटा

दुरधिगमोस्ततः। हृदि गतोऽस्मृतकण्ठमणिः।

अमुत्पयोगिनामुभयतोऽप्यसुखं भगव-

जनपगतान्तकादनधिरुद्धपदाह्वतः ॥ २६ ॥

यदि न समुद्धरन्तीति । यद्यपि हृदि स्थिताः कामजटा कामवासना यदि न समुद्धरन्ति हृदि कुर्वन्ति तर्हि तेषामपि भगवान् हृदि यतोऽपि दुरधिगमो दुःखेनापि पाप्मनशयः । असतां तु सुतरायेव । अस्मृतकण्ठमणिः अस्मृतस्मृतौ कण्ठमणिरिव य यो भगवान् । यथा कण्ठमणिः कण्ठे स्थितोऽपि तं न तुल्यते मत्तुत विस्तृता दुःखमेव प्रपच्छति तथा हे भगवन् अमुत्पयोनिनां नाशपोषणार्थं न उपायमन्तस्तेषां नृभयतोऽप्यसुखम् । तदुभयं विविक्तमिदं अनवगतान्तकात् भवत्येति । नाशगतौ यमो वरन्तात् स एतादृशः कालः तस्य यमसहितः कालोऽपि तेनो दुःखं प्रपच्छति तेन जीवन्मृशासामपि दुःखम् । ननु भवान् कथं दुःखं प्रपच्छेदमाप्तः परं भवेदित्याक्षेपाहुः । अन्धधिरुद्धपदादिति । नाधिकं पदं यस्येति । भगवत्पदं नापिक्रान्ति विन्ताकुलः क्लियन्तीत्यर्थः ॥ २६ ॥

त्वद्वगमी न वेत्ति भवदुःखशुभाशुभयो-

गुणविद्युगान्बन्धास्तर्हि देहभृतां च गिरः ।

अनुसुगमन्बह्वं सगुण गीतपरम्परया

श्रवणभृतो यतस्त्वमपवर्गगतिर्ननुजैः ॥ २७ ॥

त्वद्वगमीति । त्वद्वगमी स्वस्वरूपाभिज्ञो भवदुःखशुभाशुभयोः पदद्वयं उचितं ये शुभाशुभे कर्मन्तः तयोर्गुणः शुलं विद्युगौ दुःखं तयोर्बन्धवः सम्बन्धाः तान् न वेत्ति न जानाति यदि तर्हि देहभृतां देहाभिमानिनां च गिरो न वेत्ति विधिनिषेध-
विन्तापक्षैर्लक्षितप्रतिपादकवाक्यान्वपि मानुषेरीत्यर्थः ॥ कुतः अनुजैः अवगापयिष्यति तुल्यैः सः पक्षिको भक्तहितकारी अपवर्गगतिस्त्वं अनुसुगं पक्षिगं अन्धं पक्षिदिपक्षं शुष्णगीतपरम्परया यतः श्रवणभृतः अक्षेन भृतः ॥ २७ ॥

पुपतय एव ते न ययुरन्तमनन्ततया

त्वमपि यवन्तगण्डानिषया ननु सावरणाः ।

ख इव ।

स्त्वयि हि

पुपतय एवेति ।

अनन्ततया अन्तं न ययु

स्वस्वरूपस्य चारं नापि

अन्तसम्बन्धेन सावरण

यमसा कालेन सह वापि

मुपयः । अन्धधिरुद्धमेव

आत्मावेतादृश्यः सत्यः ।

॥ इति श्रीमद्भगवद्

स इव रजसि वाम्नि वयसा सह यच्छ्रुतय-

स्त्वयि हि फलन्त्यतश्चिरसनेन भवक्षिपनाः ॥ २८ ॥

पुपतय एवेति । पुपतयः स्वर्गपथः सुरेन्द्रादयः तेषु ते सव स्वस्वकामान्हरन्
अनन्ततया जगन्तं न वपुः । एवकारेण त एव न वपुरेति न किन्तु स्वस्वयि न याति
स्वस्वस्वरूपस्य पारं यापितवानसीत्यर्थः । यद्गन्तरा वस्थ भगवतोन्तर्मध्येऽहनिषया
भगवत्समूहास्तेषु सावरणाः ब्रह्माविर्ष्यन्तस्तुतोत्तरं दशगुणावरणयुक्ताः । ननु निधये ।
वयसा कालेन सह वाम्नि परिभ्रमन्ति । यत् यस्मात् श्रुतयापि तत्र वाम्नि । कथम्भूताः
श्रुतयः ? अतश्चिरसनेन विषेधमुत्सेन भवक्षिपनाः यथानेव निधये विधायस्थानं
यामायेतादृशः सायः । हि निधयेन स्वयि फलन्ति तानेव मतिनाश्चक्रीत्यर्थः ॥ २८ ॥

॥ इति श्रीमद्ब्रह्मसंहितापरिचितसूक्तटीकासहिता वेदस्तुतिः समाप्ता ॥

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ श्रीमद्गीतासुक्तम् ॥ भाष्यम् ॥

॥ श्रीमद्भागवतसुक्तम् ॥ भाष्यम् ॥

॥ अथ श्रीमद्ब्रह्मसूत्राचार्यविरचिताः श्रुतिगीताकारिकाः ॥

प्रकृताः शुक्लः सर्वा भगवन्तमयोक्ष्यन् ।
सुचिन्ति योगनाथाय तत्राविष्टो भवेत्तथा ॥१॥
सर्वो हरिः समक्षेण भगवतोऽपि विभरः ।
अतः सन्तः समस्तैर्ब्रह्मणेन विमानते ॥२॥
कथानन्तयोगिहाराः साधनानि न कुर्वते ।
साक्षात्ते पादसंस्पर्शास्ते किं वाच्या मत्तासाः ॥३॥
कृष्ण एव सदा सेव्यो निर्गुणः पञ्चवा बुधैः ।
शरीरदः प्रेरकश्च सुखदः योगसाधनः ॥४॥
कर्मकृणु हरि केचित् सेवन्ते योगकृषिणः ।
तेभ्योऽप्यस्त्ररूपस्य सेवकाः सम्मताः समाप्तः ॥५॥
सर्वेषु भगवांस्तुल्यः सर्वदोषविघर्षितः ।
क्रीडाव्ययमुकुर्वन् हि सर्वेषु विराजते ॥६॥
सुखानन्दो यतो जीवा निरानन्दं जगदतः ।
पूर्वाभ्यो हरिस्तस्माज्जीवैः सेव्यः सुखार्थिभिः ॥७॥
कृष्णे हरी भगवति परमानन्दसागरः ।
वर्तते नात्र सन्देहः कथा तत्र निवर्तिता ॥८॥
असातज्ञो न कर्तव्यो यजित्कार्पण्य बाधकः ।
येदे सन्तुष्टे कृष्णे नेन्द्रियाणां शिथं भवेत् ॥९॥
सर्व एव हरेर्नतस्तुल्यः पादसम्पत्ते हरिः ।
अतः कृष्णो कर्वालीयान् सम्पत्ते मज्जनं तथा ॥१०॥
ज्ञानमार्गो भान्तिमूलमतः कृष्णं भवेत् बुधः ।
वर्षिकं ज्ञानकाण्डं विनाशुद्धये तन्मे भवेत् ॥११॥

भान्ति
न त
जीवा
जगत्
सर्व
अतः
सुख
सर्व
सर्व
विभि
निव
जीवा
नाम
कृष्ण
रुपां
कृष्ण
भगव
गुरु
सर्व
परि
पुत्रा
सन्तु
परि
न से
सन्तु
भगव

भ्रान्तिमूलतया सर्वप्रत्ययानाममुचिताः ॥
 न सङ्गिरोपाकृष्यात्सर्वं त्रयं त्यजेद् बुधः ॥१२॥
 जीवानां प्रत्यक्षपत्याहोरात्रं च मानवाः ।
 जगच्च सकलं त्रयं ततो दोषः कथं हरौ ॥१३॥
 सर्वथा सर्वतः शुद्धा भक्ता एव न चारे ।
 नतः शुद्धिमनीषाङ्गिः सेव्या भक्ता न चारे ॥१४॥
 सुवर्णमृतेनेवासौ सर्वात्मन्योपिभारः ।
 सर्वमेभ्यो निरुन्ता न निर्दुष्टः सर्वथैव हि ॥१५॥
 सर्वज्ञानविनिर्मुक्तः पूर्णः श्रीवर्धमुद्भूतः ।
 विनिर्गतं तं समाधित्य जायन्ते जीवराक्षसः ॥१६॥
 निषम्या जीवसंपत्तय हरिस्तेजावधौ मताः ।
 जीवा न न्यायकाः काचिन्निमया ज्ञानिनो मत्ताः ॥१७॥
 नामरूपावयव्यं हि देवतिर्गन्धरात्मकम् ।
 कृष्यदेव नमुद्भूतं कीर्त्तये तत्रैव तन्मयम् ॥१८॥
 नृणां दुर्यदिमात्मेभ्य ये सेवन्ते दृढवराः ।
 कृष्णं सत्पुद्गुष्टिः काशो न तान् हन्ति कदाचन ॥१९॥
 भक्षन्ते मनसि ज्ञानयोगार्थं न त्यजेद् बुधः ।
 सुखसेवाधरो भूत्वा भक्तिमेव सदान्मयेव ॥२०॥
 सर्वलोकोपकारार्थं कृष्णेन साहितास्तु ते ।
 परिभ्रमन्ति लोकानां विस्तारण्य महाश्रयाः ॥२१॥
 पुण्यदीन् सम्पत्तिव्याज्यं कृष्णः सेवो न तैः सह ।
 तस्मत्सर्वं भगवान् दातुं ते ह्यङ्घ्रिरेतिदुःखदाः ॥२२॥
 परिभ्रमन्तीर्षानिष्ठो सुखलब्धहारिस्तृप्तिः ।
 न सेवेत गृहान् दुष्टान् सख्यमौल्यन्तनाशकान् ॥२३॥
 सत्पुद्गुष्टया सर्वथा सङ्गिर्न सेव्यमतिर्लभकम् ।
 जगत्त्वा सत्पुद्गुरनेति सन्तौ कृष्णं भजेद् बुधः ॥२४॥

स्वतुल्यदिसमस्यादि मिथ्यामूलं जगद्यतः ।
 जगिष्ठानाम् सद्गमं तं कृष्णं नियतं भवेत् ॥२५॥
 काष्ठदितुल्यवर्जिता न सेवा मुक्तिमिच्छता ।
 दोषत्वाभगवत्को हि तेनो राता शुभस्य च ॥२६॥
 जीवेतु भगवानात्मा सच्छक्त्येन सत न ।
 भजनं सर्वथा कार्यं ततोन्पदैव पूजयेत् ॥२७॥
 सुखलेशपरो यस्तु सदानन्दं हरिं भजेत् ।
 अन्यथा सुखसम्पत्तुः सर्वथा दुःखनामुपात् ॥२८॥
 कृष्णायन्तः परानन्दो नाम्नामस्तथापि ।
 वेद्य अपि न लच्छकाः प्रतिपादयितुं स्वतः ॥२९॥
 इत्येवं श्रुतिगीतायाः सङ्क्षेपेण निरूपितः ।
 अर्थशेषितमुद्यो हि यथाकमुद्रया निरूप्यते ॥३०॥

॥ इति श्रीमद्भक्तानामाद्यैर्विरचितः श्रुतिगीताकारिकाः ॥

॥ श्रुतिगीताकारि
 वेत्

जय जय
 स्वमसि २
 अगजगदे
 कचिदजय

प्राकुरयः
 स्तुवन्ति ।

एव एव अस्मिन् ! देवदेवीन
 सधनमय हो. व्यमन्यदेवता-
 यस्तुः अस्माभि एव अस्मा अ

आहूती—अस्मिन्प्रतिपादि
 कय ते प्राप्ते होषयस्व अम

एव एव. अस्मा एव स
 इति एव आहूति एव इति स
 परन्तु इति एव आहूति एव
 प्रत्येव एव अस्मिन्प्रतिपादि
 अस्मा अस्मिन्प्रतिपादि एव
 हो, अस्मा अस्मिन्प्रतिपादि एव
 अस्मिन्प्रतिपादि एव, अस्मिन्प्रतिपादि
 अस्मिन्प्रतिपादि एव, अस्मिन्प्रतिपादि
 अस्मिन्प्रतिपादि एव, अस्मिन्प्रतिपादि
 अस्मिन्प्रतिपादि एव, अस्मिन्प्रतिपादि
 अस्मिन्प्रतिपादि एव, अस्मिन्प्रतिपादि

॥ શ્રુતિગીતાકારિકા અને સૂક્ષ્મટીકા એ ઉભયને અનુસરતો
વેદસ્તુતિનો અક્ષરદ્વારે અનુવાદ ॥

॥ શ્રુતય ઝચુઃ ॥

જય જય જહ્નજામજિતદોષગૃમીતગુણાં
સ્વમસિ યદાત્મના સમવરુહસમસ્તભગઃ ।
અગજગદોક્તસામ્વિલક્ષ્યવવોધક તે
કચિદજયાત્મના ચ ચરતોનુચરેન્નિગમઃ ॥ ૧ ॥

॥ કારિકાઃ ॥

પ્રાકૃતયઃ શ્રુતયઃ સર્વા ભગવન્તમધોક્ષજમ્ ।
સ્તુવન્તિ દોષનાશાય તપ્રાવિષ્ટો ભવેદ્ યથા ॥ ૧ ॥

બુતિ વધે છે.

જય જય ભગવિન્ ! દેવતાદીવશુભા ભગ્નને આપ તમને, કામ્ય કે આપ આપનાં સમવરુહ-
સમસ્તભગ છે. અવતરવેદોત્તરી અભિય રશિભા દે આત્મેષ્વરે ! સ્વમિન્ જ ભગ્નને ધરન્તુ
પરન્તુઃ આપાને જ ચરતા આપને નિવશ્ય સ્તુત્યારે ૧.

પ્રાટી—અનિપ્રતિપાક્ષિત—સર્વા બુતિ તવ બુતિમાં ને પ્રકારે અનિપ્રત્યક્ત સમસ્ત આપિત
જય ને પ્રકારે દેવતાશ્રદ્ધાં સમસ્તભગને સત્ત્વે છે. ૧.

જય જય, આપ જ સર્વોત્તરે વિરાજમ્બન યામ્ને, દે ભગવિન્ ! પ્રકૃત્યાદિ યોગદિશ્વરિ ભગ્નને
દેવ પશુ આપનાં જય કરી સર્જન નથી, આપ જ સર્વોત્તર છે. સ્વમિન્ન નિશ્ચિન્ત્યે જ નહિ
પરન્તુ સીદ્ધિને જ આપે વશીત-હરીત-યોગદિશ્વરને આપ તમને, સમસ્તભગ કહે, તેથી સમસ્ત
અભિય જય ભગવિન્નિશ્ચ મહા ભગ્ને બુતિ કે સ્વરુપમ પશુ ચરન્તુઃ મેઃ જ છે. 'જદિ' પદે
આપનું જયસ્વર્ગ્ય સ્વરૂપ જ નિવશ્ય યામિન્ન, આપ તે દેવતા આપામિન્ન સર્વદશાય કામ્યે
છે, મહા સરિતે પશુ પ્રકાર ભગ્ને સ્તુતિયાં જ કહો. અથવા, વધારે માથા શુદ્ધિમાં પરમાનન્દ-
સદૃશ્યપ્રવર્ણ છે, તથાપિ સ્વાચર ભગ્નને જહ્ન જયન્ મેઃ દેવને સિદ્ધિ સર્વિતો
આપેઠ મે જ જય અવિચલ્ય સ્વરૂપિદાશ નિશ્ચયસ્થિતિ રહે છે, તેથી તદ્દતી પશુ ભગ્નને-
આપને-આપ તમને, મે આપ તે દેવતા દેવતાદીવશુભ છે, દેવતા-સ્વરૂપાદિ-જય તેણે
સ્વરૂપસ્વરૂપિતેય શુદ્ધિ પશુ મદ્યુ ધર્મ છે, તેજ ને શુભ પશુ ચરન્તુઃ દેવતાદિત જ છે, આપ
મે ભગ્નને તમને, કામ્ય કે આપ મે માથાને કરી નહિ પરન્તુ આપાને-સ્વરૂપ-જય કરીને
સમસ્તભગભગ છે, સ્વમિન્ન સમસ્ત જ ભગ્ને ભગ્ને આપતરુકે જ કરીને નિવ શન્ત

હાસ્યભગવત્કિત્તે પોતીએ ૬૬૨-૨૨૪-૬૬૨ને ઉપસે છે, તેથી તેએ આશ્ચર્યકાવ્ય-આશ્ચિ
સ્વરૂપપ્રાસભૂત છે એમ ક્ષેપ થયું. દે મનન ! આપણું પરમ પાત્ર આશ્ચર્ય છે, તેથી તે પરમ
આશ્ચર્ય પાત્ર શિરે તે પેલાભાષી પ્રાસથી પણ કોઈ નહીં થઈ શકે છે. તે આશ્ચર્યકવ્ય આશ્ચિ-
સીમાએ રૂપ બદલાય છે, તેથી આપણું પરમ આશ્ચર્ય પાત્ર પેલાભાષ્યનરૂપ કવિવરનાં શિર
છે, અને તેમાં તે શિવેરૂપ થઈને ઉચ્ચ પદમણે આશ્ચર્યભાષ્યને એ પ્રશ્નનો ઉપાસે છે તેથી તેા
તે ભગવત્કવ્ય આશ્ચર્યભાષ્યને પ્રાપ્ત કરીને યુગ-કદ સંહારમાં કવિવિદ્યાના યુગમાં પડત નથી,
તેમણે કવિવિદ્યા યુગભાગ્ય થયું નથી એ પ્રશ્ને કવિવિદ્યાને વ્યુત્પત્તિ ભગવદુપાસકનેથી જ્યારે
કવિવિદ્યા તે આપણા નહીં કદ સંસ્કૃતમાં પર્વવિદ્યા થઈ રહે છે. (૫)

સ્વકૃતવિચિત્રયોનિષુ વિશશ્ચિય હેતુતયા

તરતમતથ્થકાસ્પનલલ્લત્ત્વસ્વકૃતાનુકૃતિઃ ।

અથ વિત્તપાસ્વમૂખવિતથં તથ વામ સમં

વિરજવિયોન્વયન્સ્યમિવિપન્નય એકરસમ્ ॥ ૬ ॥

સર્વેત્ર ભગવાંસ્તુલ્યઃ સર્વદોષવિવર્જિતઃ ।

ક્રીડાર્થમનુકુર્વન્ હિ સર્વથૈવ વિરાજતે ॥ ૬ ॥

આથ નહીં કૃત વિવિધ યોનિમાં હેતુકાએ તથ સ્થિત નહીં પ્રવેશતા હોય નહીં છું એમ
મનમથ્થ તરતમતથ્થ આપ તરતમતઃ આશયે છે અને વિરજાથી અભિપ્રાયુકે આ વિત્તપા
આપણા અભિપ્રાય મોક્ષ પામને બદી છે. ૬.

સર્વેત્ર સર્વદોષવિવર્જિત ભગવાન તથા છે, કારણ કે ક્રીડાર્થ આપણાં તે સર્વ નહીં
વિરાજે છે. ૬.

આ રેવમતુવાદિ પેલે આપે ભગવાને નહીં છે, તેથી આ અનુરૂપ વિવિધ યોનિમાં-
કરીયામાં-પણ હેતુકાએ-કારણકે-પાતાએ-આપ તથ સ્થિત નહીં છે તથાપિ તથ પ્રવેશ પણ કરતા
હોય નહીં છું એમ તરતમત-રેવમત-કૃત-વ્યક્તિને આપ આશયે છે, દીપ્તિ છે. એમ સર્વેત્ર
કારણમાં અન્ય-અભિ-સ્થિત નહીં છે તથાપિ યુગ-તથ સ્થિત પણ તથ પ્રવેશતા અભિ દાર્મિકમાં
વ્યક્તિએ-વ્યુત્પત્તિ-પ્રવેશ-કે-વિરાજે છે તેમ આ-કારણકે-અનુકૃતિ આપ પણ એક નહીં અને
અન્ય-વ્યક્તિ-આ-કારણકે છે, તથ ઉપપત્તિ પણ છે, કારણ કે આ તરતમતુકૃતિ છે, એમ
કિલ્લ કિલ્લવિદ્યાને અનુકૃતિ છે તેમ આ ભગવાન સર્વેત્ર તરતમતે ન અનુકૃતિ છે, આથી
અનુકૃતિ ક્રીડા કરતે સર્વેત્ર અનુકૃતિ ભગવાન તરતમત આ એમ ક્ષેપ થયું. આ વિત્તપા વિત્ત-
કૃત પણ કૃતિ પાત્ર-વ્યક્તિ પેલેમાં આપણું પાત્ર તે અભિ-પ્રાય-કારણકે એમ રેવમતુવાદિ
પ્રકારાપિ વિરજાથી અને છે, આપણું પાત્ર વામ છે, આપ સર્વેત્ર જામ નહીં પ્રવેશ છે, આપ તથ
પ્રવેશ કરી છે તથ પણ કદમ કવિ નહીં પ્રવેશ કરી છે એમ તાન (અનુકૃતિ) વિરજાથી
વામ છે, સર્વેત્ર ભગવાન-કારણકે નહીં અનુકૃતિ છે, આપણા ભગવાનનું નહીં અનુકૃતિ કરી રહ્યા છે
એ પ્રકારનું પદમાં તાન તે તરતમત પ્રકારાપિ નહીં વામ છે, કારણ કે તાન કૃતિ છે નહીં

કે તે તો વલ્લભીજીના જ નામે છે. અભિલાષ-આ લેખમાં અને પરતોમાં-સેવના પશુ-બાવડાને વિભવ-વિધિને માટે છે તેણે સારંગપ્રહારીની અધિવિધિપત્ર બા આ વાતુમિતિને નામે છે, જે સેના અગ્રણ્ય હશે તે તેનું ધ્યાન કરે, તેથી તેમજ અપહરણે પદિપદને સર્વથા જાણને જ અનુમિતને છે તેમજ સારંગ પદાર્થ વિહારભાવનું ધ્યાન કરવા તૈયારી કરવું સર્વથા સમજાવું થઈ જઈને હશે છે. રસ તે અનુભવપ્રધાન છે, સર્વથા જ તે નિરતરી અધિવિધિપત્રની રાતિ જામ છે, તેથી સર્વથા જ અગ્રણ્ય સર્વોત્કૃષ્ટ અનુપદિષ્ટ છે એમ તેમજ સારંગ મોહર સમ જાણને અનુભવ જામવને નામે છે. આ પ્રકારે અનુભવસાધનનું પણ પરિવર્તન અપાયાં જ થઈને જામવું થઈને જામવુંમાં અનુભવેતીને કીર્તિ પણ આ સારંગવર્ધ નિર્ણય છે એમ વિલખી વિવિધમોક્ષા અભલાખી પણ કિલ્લ થઈ રહે છે (૧)

स्वकृतपुरेष्वमीष्वबहिरन्तरसंवरणं

तव पुरुषं वदन्यखिलशक्तिधूर्तेशकुलम् ।

इति नृगतिं विविच्य कवयो निगमावपनं

भवत उपासतेहिमभवं सुवि विश्वसिताः ॥ ७ ॥

युक्तानन्दा यतो जीवा निरानन्दं जगद् यतः ।

पूर्णानन्दो हरिस्तस्मादजीवैः सेव्यः सुखार्थिभिः ॥ ७ ॥

આ સ્વરૂપ પ્રકારમાં અભિવ્યક્તિમય સ્થાપના પુરબને મહિમ્નત્વમંવરણ અંકરૂપ વર્તે છે. એમ સ્વરૂપને વિવેચીને વિષમિત પ્રવિભા સુધાં સ્થાપના અભવ નિમજ્જવન આદિને ઉપસાં છે. ૫.

શ્રીય સુધાનન્દ ડે શ્વેતે નમઃ નિરાનન્દ ડે તેથી સુખમર્થા શ્રીશેષે પૂર્ણનન્દ શ્વેતે
શ્રેયઃ છે. ૧૩.

આ બચાવતુ પુરસ્કાર-વેતનનિર્દેશપત્રિ સરકારી-ગણવતઃ પુરુષ ભીરુ બહિર-લક્ષ્ય વસ્તુ
આવરણાતુ કુલકેને સંદિત ન જ છે, તથાપિ અંતિમ કૃત તે નીચ છે તેથી, નીચ વિષય માણ
છે. ભગવતોની આનંદ વિરક્તતા શિષ્ય નીચ છે, તે સર્વ પુરસ્કાર પ્રક્રિયે રહેતે પણ અનર્ભકિ
કેન-પ્રણયુક્ત્ય સિદ્ધ છે, તેથી હવે પણ સ્વેચ્છા: તે અવિરમ જ છે, તથાપિ વિષયભગવાન
નિરોદ્ધિવત્તન અતી કરીને હ્રાસસ્થ જ રહે છે, તેથી સ્વજ્ઞાત: સ્વચન્દ્રેણ્યો ન પુરમ કરવો
છે, અને તત્ત પુરસ્કાર મુખને પ્રાપ્ત નહિ થતો અવિરમ છે તે હવે વિષયવત્ માણ છે. અર્થ
નિર્ણય આ ન અર્થ ભગવતોના અંતે હ્રાસ્ય વૈષ્ણવપ્રેરુ છે, ભગવાન, સ્વચન્દ્રાણ્ય છે તેથી
તે કેતલી પણ આનંદને કાન્તતા નથી, પરન્તુ હવે નિરોદ્ધિવત્તન છે તેથી ચતુરુચિત
પણ આનંદને અર્ણવે છે, અને તેથી સ્વેચ્છા: અવિરમ પણ હવે સ્વચન્દ્રા: વિષયવત્ માણ
છે, એજ 'અંતર્યુત્તમ' શા મુખ્ય રહે છે. વસ્તુના તે આત્મસુદિ ન હોવાથી અંતર્યુત્તમ પણ
કારણક છે એમ 'પ્રતિત' રહેતે જ્ઞાનિ છે. આ પ્રકારે સમજીને હવે પ્રણયવત્તા હાન રહેશે
નથી તેથી ન અમયભેદના પ્રત્ય નથી એમ નિષ્કર્ષ રાખીને રહી છે કે એ પ્રકારની વ્યવસ્થા

તૈવમનિદે-અનનિ નિયુક્ત ક્રિયાં તો આપના જ અપ-અનનનિદિવર્ત-અનનને કાચે છે, માનનાર્થે જ સ્વીકૃતિ પ્રાપ્તિ છે, અને માનના તો આપના સ્વરૂપમાં જ છે. પણ અનને જ્યુ માનના ત્રિવિધિત છે ત્યજ વડમાં તો આનન્દનો માત્ર પણ નથી જ તથાપિ, જેમ આનન્દ ત્રિવિધ પણ બ્રહ્માને જાનની સ્વભાવી પ્રાપ્તિ થાય છે તેમ મહાવિદ્યાના, અધ્યત્મસિદ્ધિ અનન્દ કાચેને તો આનન્દ થાય છે. સ્વમાં વિપક્ષન દેખ તે જ આનન્દનું જન તે વસ્તુ હી કાચે પરન્તુ અનમાં અને વડમાં જ્યુ વિવેચન જ ન દેખ ત્યજ આનન્દનું જન જાણ્ય હી સત્તા નથી, પરિણા-નિયુક્ત ક્રિયા-આ અનનિ જાણે આપ અનનનન આનન્દનિધિ મરણમુક્તિ કાચે છે. જેમ સ્વમાં મીઠનું આપજાતમાન થાય છે તેમ, યાજ વેદોદ્ધારમાં કુલું પણ સ્વસ્થ અપના મરણમુક્તિ છે. સર્વ વેદ અપના રૂપાપિત્તેય મરણનું જ પ્રતિપાલ હો છે, અને મારણમાં જ્યુ જાતનું આપના મરણમુક્તિ જ જાણ્ય છે, તેથી વેદોદ્ધારને જ્યુ સર્વોદિ માનન્દ અનનનનનનનનનની અનન નથી એમ વિદ્ય થઈ રહે છે. આનનું મરણમુક્તિ સ્વતા માત્ર-સર્વા કૃત્યમનિદિવ-કે મેટનું જ નહિ પરન્તુ તે અનનન પણ અનન-કૃત્યમનિ-નિવર્તન પણ છે. સર્વોદ્ધારને તો વિદ્યાના અર્થોદ્ધારે આનન્દને સ્વસ્થ પણ રહે પરન્તુ બ્રહ્માને તો તેથી પણ અનનન નથી, તેથી નિયુક્તક્રિયા તો સ્વસ્થમાં જ આપ અનનનમાં વિશ્વાસને સ્થાય છે, અપના તીર્થોદ્ધારમાનને કુલમનનનન બાંધે બ્રહ્માને જ તે નિયુક્ત ક્રિયા આપમાં તિય્પને છે, અનન સ્વસ્થનનમાં તો મોઝાનિવેદ છે, તેથી ત્યજ મોઝાનનમાં જ્યુ ન વિષમમાં ત્યજ ક્રિયા તો કાચે સ્વસ્થમાં જ આપના મરણમુક્તિમાં જાહેર રહીને કૃત્યન થાય છે, અને તેથી અનનનનનનનનનન કુલિ-મોઝનું પણ પર્વતમાન પર્વાનન અપના જ થઈ રહે છે. (૭)

દુરવગમામતત્ત્વનિગમાય તવાત્તનો-

શ્રુતિમહામૃતાશ્ચિપરિવર્તપરિશ્રમણાઃ ।

ન પરિલપન્તિ કેચિદપર્વર્ગમપીશ્વર તે

ચરણસરોજ્ઞહંસકુલસદ્ગુણિસુદૃઢાઃ ॥ ૮ ॥

કૃષ્ણે હરૌ ભગવતિ પરમાનન્દસાગરઃ ।

વર્તતે નાત્ર સન્દેહઃ કથા તત્ર નિયામિકા ॥ ૯ ॥

દુરવગમ અત્યંત તત્ત્વના નિગર્થ આનનું આપના અતિમહામૃતાશ્ચિપરિવર્તપરિ-શ્રમનું મરણમુક્તિમાં કૃત્યમનું વિશ્વાસને કાચે તો અનનનને જ્યુ છે અપરિવર્ત નથી. ૮. જ્યુ હી અનનનમાં પરમાનનને સાગર છે મોઝા સન્દેહ નથી ત્યજ સ્વ નિયામિક છે. ૯. આત્મા દુરવગમ છે, આત્માને મન-જાન-કુલિ અનન છે, કાચે પણ આત્માને જાની કાચે નથી, જેમ દુરવગમ અનનનું તત્ત્વ જ્યુ દુરવગમ જ છે, તેથી દુરવગમ અત્યંત દુરવગમ-તત્ત્વના નિગર્થ-નિર્ણય કાચે-આપે તત્ત્વને-મોઝાને-સ્વીકાર રહ્યો છે. આત્માના મનમાં મોઝાના કાચે જ્યુ અનન નથી, તેથી ત્યજ આત્માના નિગર્થ-નિર્ણય કાચે-આપે કાચે-આપે કાચે-આપે અનનનમાં મોઝા. મીઠનું રૂપમનું આનનું મર્થ છે, પરન્તુ અનનનનું તત્ત્વમનું

અસુખચરિત્ર છે, આનાનારૂં વડા તદુપીઠરે પણ હરિને અરુણાનન્દ ઓળખેનો પ્રાર્થનારૂં હરિને દુરવધમ આપનારૂં દુરવધમ કાષ્ઠમે નિયમ આપ સારને કર્યો છે, તેથી અસુખકર્મ બચવાનું આપનું ચરિત્ર ન મહાન્ અપરાધિય છે, શેષસિદ્ધ સમુદ્ધી પણ સમવન્ધરિતરૂપિય અધિક છે, તેથી તે અધાન છે, આ શેષસિદ્ધ સમુદ્ધો તે કલ્પિતનું શેષ પાન જનન વા ઠીકઠીનું પણ યાં કરે, ખરનું આપના અસુખ ચરિત્રસુતરૂપિયો તો શેષસિદ્ધ કેટલું પણ કરી રહ્યું નથી, તેથી સમવન્ધરિતરૂં મહત્ત્વ અધિકત્વ અને અસુખનું પણ આ પ્રાર્થે ઉપપાદિત કર્યું, તારૂં ચરિત્રમહાપરાધિયનાં પરિવર્તાર્થે- જ્યુથા આલેખનાર્થે-એજી પશિષમજ-પરિત્ત સમ-કર્મ છે એવા હામિ વિરમ ચરિત્રમહાપરાધિયપરિવર્તપરિષ્કામજ આપનાં ન તારૂં પણ મહાપરાધિયચરિત્રને અલેખનનું કામર્થ હોય છે, તેથી સ્વર્ગ પ્રાપ્ત અથવા હામિ દીવમાન અપવર્તને-શેષસુખને- પણ તેમો મહાપરાધનમરણનું કલતા નથી, તદુપીઠ પ્રયોજના કરે પણ તેમને તારૂં અપવર્તે આ ન ઉત્તમ થતી નથી, અન વણત્વ ન શું ! હે હિન્દ ! આપ તારૂં પણ હામિનું તેમને અપવર્તનું જાન કરે નથાતિ આપ હિન્દે પણ દીવમાન અપવર્તને-શેષસુખને-વિરમ અને હામિ પણ પશિષમજ નથી, જેમ શેષનાં હામિ એકાદી રસાતુભવકરે તપેશ્વમે પણ સર્વ યોગે સદા કર્મજન હોય તે રસાતુભવ શુષ્કપિત્તરૂપે થય છે તેમ એકાદી રસાતુભવ શેષસુખની અધેશ્વમે પણ ચરિત્રમહાપરાધિયપરાધનનરૂપ અધિક છે એમ નિયમ કરિને, આપના ચરણસંગતમાનને એક મનન્ય આશ્રય કરિને રિષત પાશપિરોવાનું, હંસસપ્તકના સર્ગર્થ તારૂં હંસુમે સદા પરાધનનું જ્યુથા એકત્વ છે એ અભિપ્રાયથી તે કલ્પિતપ્રાપ્તિ વિરમ બાકેને સ્વ-રૂપું પણ વિરમનું કરી રહ્યું છે, તેથી શેષપિત્તરૂમે પણ અપરાધમાપચક્રરૂપ અધિક છે એમ ચિદા કરી રહે છે, અને તમ સ્વ-સ્વમાત્મ-પ્રતિપન્થા શેષથી સ્વરૂપિનિર્મા બચતેવેવેલી સમ્પત્તિ ન હોવાથી તારૂં વિરમજીએ અસત્ત્વમાર્થે તો સૂઝને પણ ત્યાગ કરિને ક્યાવરમાનન-રસભોગ કરે છે, તેથી આનન્દપાર્વત્યવાનપ્રતિષ્ઠાસુખિનું પણ સ્વરૂપ સમાનનું દુઃખજાળતાં મૈષર્થસિદ્ધિપન આપનાં વિરમન પરાધનનરૂપની નિષામિત્રા છે આ તે કલ્પિતરૂં રાખ્યાં ન થઈ રહે છે. (૮)

ત્વદનુપથકુલાયમિદમાત્મસુહૃત્પિયવચ્

ચરતિ તથોન્મુલ્લ ત્વયિ હિતે પ્રિય આત્મનિ ચ ।

ન વત રમન્ત્યહો અસદુપાસનયાત્મહનો

યદનુશયા ધ્રમન્ચુરુભયે કુશરીરમૃતઃ ॥ ૧ ॥

અસત્સજ્જો ન કર્તવ્યો ભક્તિમાર્ગસ્ય વાચકઃ ।

વેહે હાનુગુણે કૃષ્ણે નેન્ત્રિયાણાં પ્રિયં ચરેત્ ॥ ૧ ॥

આ કૃષ્ણ ત્વદનુપથ આપનારૂં હરિવચ્ન થયે છે તથા હિત પ્રિય અને આત્મા આપ ઉન્મુલ્લ અને વિષ આપનાં જે રમણ કરના નથી તેમો અહો અસદુપાસનને આપના છે, જે અસદુ-પાસનાર્થે અનુસરવાનું ઉત્તમપદ કુશરીરમૃત મરણ કરે છે. ૬.

નથી-એકપણાતિ કરતા નથી-તેઓ મોક્ષાનુપયોગિ મુક્તિમુદ્રા: સમ્યક્સુત્રવ્યાખ્યાન કુલકરિને ખરિને
પર્યાયન સત્તા કલમ-પદ-કૃત્ય-સંચારમાં પરિપક્વ હર્ષ કરે છે, તેથી અને કુતિઓ પિન્ન
કામિ, એ પ્રકારે અવર્ણન ન જીવન અવસ્થા કરતી છે એમ નિર્ણય કરીને અવગતિવત્તામાં
ક્રતિ-પદ દેખ અવસ્થાવત્તાના ત્યાગનું પ્રતિષ્ઠાન કરતી મુક્તિ પશુ સ્વાસ્થ્ય આપતી સેવકાલિયાં
ને થઈ રહે છે એમ સિદ્ધ કર્યું. (૫)

નિમ્નતમસ્મનોક્ષદ્વયોમયુજો હવિ યન્
મુનય ઉપાસતે તદરયોપિ યયુ: સ્મરણાત્ ।

સ્ત્રિય ઊરગેન્દ્રભોગમુજ્જવ્વદ્વિષકધિયો

વ્યમપિ તે સમા: સમદ્વોક્તિસ્રોજસુધા: ॥ ૧૦ ॥

સર્વ એ હરેર્મક્તાસ્તુભ્યા યાન્ મન્યતે હરિ: ।

અતઃ કૃણો યથાસ્મીયાન્ મન્યતે ભજનં તથા ॥ ૧૦ ॥

નિમ્નતમસ્મનોક્ષદ્વયોમયુજો હવિયાં કલમ કરે ઉપાસે છે તેને જ સમસ્તી આપના
અર્થે પશુ પ્રાપ્ત થાય છે અને હરેન્દ્રયોમયુજો-હવિયાં એમિ તેમ જ અને પશુ પ્રાપ્ત
કામિ થઈને, કારણ કે અધિકારીપણા તેઓ આપના કૃપાથી સમસ્ત આપને તે સમ જ છે. ૧૦,
એમને હરિ માને તે સર્વ જ હરિના બલ તુલ્ય છે, તેથી એ પ્રકારે કૃષ્ણ આત્મીય માને
તે પ્રકારે અવગતિ આપવા છે. ૧૦.

પ્રકાશમાં મનને-આપને-સત્તાદારે જાને અને ખાને આપને-અધિકાર-એમણે નિર્ણય
અર્થે છે એવા નિમ્નતમસ્મનોક્ષદ્વયોમયુજો-હવિયાં મોક્ષા-વેદિ કરીને નિરન્તર વામચત્વર
મુનિઓ મર્ગામર્ગે કલમમાં માન્યપુણ્યકામિ અવગતિને વચ્ચે છે, અવગતિનું મન દ્વ સ્થાપે
છે, તે જ અવગતિ-પણે તેમના અધિકારીપણા-પણે પ્રતિષ્ઠાને સમસ્તી પ્રાપ્ત થાય છે,
સર્વોચ્ચતા મન જ મન નિર્ણય થાય છે તે જ સ્વતંત્રી તેઓ પ્રાપ્ત થાય છે, તેથી
નિર્ણયની અને નિર્ણયની પશુ તુલ્ય જ અધિકારી અવગતિમાં પ્રમેયમત જ મુલ્ય છે નહિ કે
પ્રમાણમત પશુ એવું સમિતિ કર્યું. આ કલમની વેદ અનુષ્ઠાના પશુ છે, પશુ મરિચીય પશુ આપને
જ પ્રાપ્ત થાય છે, હરેન્દ્રના મોક્ષા-સત્તા કલમ-આપના સુત્રવ્યાખ્યાન-કૃત્ય-સંચાર-એમની
ધી-મુક્તિ-વિરોધે સત્તા-વિષયક-જી તારી અન્તર્મહિમુખ્યો અને સર્વોચ્ચતા અનુષ્ઠાન અને
કુતિઓ પશુ તે જ અવગતિ-પણે પ્રાપ્ત થઈને થઈને. એ પ્રકારે આપના કુતિઓ અને આપની
કામિ-એમણે આપ પ્રાપ્ત થામે છે તે સર્વે જ-આપને તે સમ-સમાન-જે, કારણ કે આપ
અવગતિ સમસ્ત છે, સર્વે જ સત્તાધિકારી સમાને કરીને છે, કારણ કે તેઓ સર્વ પશુ આપના જ
અધિકારીપણું સર્વ પ્રાપ્ત કરે છે. કુતિઓમાં અવગતિપણું સ્થાપ જ છે, તેથીએ તે પ્રાપ્તવર્ત્ત આપ
સમસ્ત છે એ આપનામે અવગતિન જ દ્વ થાય છે, કારણ કે સમસ્તમત જ તેમનું અવગતિ
છે, અધિકારીપણું એકીકામિત્તું પશુ આત્મીય અવગતિપણમ જ છે, અને 'સર્વે' વેદ વામચત્વર-
વામચત્વર પ્રકારે અને કુતિઓ પશુ આપના પદસરોજનું જ સુન્દર પ્રાપ્ત કરીને થઈને. આ
પ્રકારે સર્વ અવગતિપ્રકારપ્રતિષ્ઠાકુતિઓ પશુ પદવચન આપમાં જ સિદ્ધ થઈ રહે છે. (૧૦)

ક ઇહ તુ વેદ વતાવરજન્મલયોપસરં
યત ઉદગાદિવિર્યમનુ દેવગણા ઉભયે ।
તર્હિ ન સન્ન ચાસદુભયં ન ચ કાલજયઃ
કિમપિ ન તત્ર શાસ્ત્રમવકૃત્ય શયીત યદા ॥ ૧૧ ॥
જ્ઞાનમાર્ગો ભ્રાન્તિમૂલસ્તતઃકૃષ્ણ ભજેદ્ બુધઃ ।
પ્રવર્તકં જ્ઞાનકાણ્ડં ચિત્તગુહ્યે યતો ભવેત્ ॥ ૧૨ ॥

તેમાંથી કાપી કાઢોએ અને તે બહામી પાછી ફેળવ દેવભક્તો ઉત્તમ થશે તેમ અમરને
૧૬ ના કોઈ અવસ્થા-મલ્લ પેદી છે? ત્યારે અમરને સમન કરે છે ત્યારે તે તમ નથી
હોતું? જા, નથી હોતું. અમર, નથી હોતું ઉત્તમ, નથી હોતો કાલજય, કે નથી હોતું શાસ્ત્ર ૧૬, ૧૧.
જ્ઞાનમાર્ગ સંતિપદ્ય છે તેથી તુમિ કૃષ્ણને ભજવ, કે સેથી પ્રવર્તક કાલકાણ્ડ ચિત્તગુહ્યર્થ
૧૨ ૧૧.

૧૬ આ ચંદ્રાર્ધમાં જાત હોયુ બનવાનું જ્યે છે? અને 'જલુ' જ્યેનમાં નથી, અમર
સર્વ પ્રમાણથી અમર છે, સર્વ પ્રમાણથી પૂર્વે જ અમરનું તે સિદ્ધ છે, અને તેમના કાલકા તે
અવસ્થા-મલ્લ છે, કાલકાનું જન્મ અને તથ તે બનવાનુંથી પચતું છે, કાલકા તે સ્વયં અવસ્થામાં
જન્મશે અને જીવ થશે, અમરના પ્રવચન સદિ ઉત્પાદિને તિરેકિત થઈ નહ, અને સદિમાં
કાલકા ઉત્પન્ન થવા અને પચતું પ્રવચર્થ બનવાનું જ સમજાવ કરશે. એ કાલકા
પ્રવચર્થ જ સિદ્ધ હોય અને પ્રવચર્થનું વિધિ કરે ત્યારે તે અવસ્થાક સદિ અનન્ત ન હોવાથી
તે કાલકાને બનવાનું જાત સમયે જલુ, પચતું બનવાનું છે સર્વ પ્રમાણથી અમર, અને કાલકા તે
છે અવસ્થા-મલ્લ, તેથી સદિમાં ઉત્પન્ન હોય જલુ જીવ બનવાનું જન્મને સમર્થ નથી. અમરના
માંથી જ કાલકા-કાલકા કાલકા-ઉત્તમ થશે, અને કાલકા દેવજલુ જલુ બહામી પાછી ઉત્પન્ન
થવા, તેથી કાલકા સંસ્કારમાં જાત કોઈ અવસ્થા-મલ્લ કાલકા સર્વતઃ અમર બનવાનું જાત પ્રાપ્ત
કરી શકે? કાલકા જાત પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી એ જ બેદ પ્રવચનનું તે અવસ્થાક સદિ નથી
તેથી અમરનાનું જાત ત્યારે કાલકા ન થઈ શકે એમ જલુ કહી ન કરશે, કાલકા કે ત્યારે સર્વે જ
અવસ્થાને અમરના સમન કરે છે ત્યારે તે સત્-કાર્વ-અમરના-કાર્વ-ઉત્તમ-સત્કાર્વ મન-કાલકા-
કાલકા-અમરને કાલકા જલુ કાલકા-કેદુરજલુકાલકા-હોતું નથી, સર્વે જ અવસ્થા કરીને અમર
બનવાનું સમન કરે છે ત્યારે તે કાલકાને અવસ્થાક કાલકા જલુ કાલકા જ પ્રવચર્થ નથી, ત્યારે તે
કાલકા જલુ કાલકા તમ નથી, એ કાલકા જલુ કાલકા સત્કાર્વ તમ તમ હોય તે કાલકાનું જલુ તમ તમ
અતિત્તમ અમરને. કાલકા જ અમરનામાં બનવાનું જાત કોને થઈ શકે? પ્રવચર્થ પાછી બાલુ જલુ
નથી, કાલકા થા કેદુરજલુ કાલકાકા કાલકા જલુ નથી, કાલકા થા કેદુરજલુ કાલકાકા કાલકા
અવસ્થાનું જાત કાલકા કાલકાકા થઈ શકે? તેમ કાલકા કાલકા જલુ નથી, કાલકાકા-કાલકા જ અવસ્થા
જલુ નથી, તેથી પ્રવચર્થનું સમિર્થ-જા અને અવસ્થાના અમરનામાં બનવાનું જાત કાલકા પ્રાપ્ત થઈ
શકે? અવસ્થા કાલકા-કાલકાકા-કાલકા કરે તે કાલકા થા કાલકા જા, તદ્વચ કાલકા મન જલુ
પ્રવચર્થનું નથી, 'નાસત્કાર્વ' નો કાલકાનું મન-કાલકા-અમરનામાં તેમ જ અમરનામાં નિર્મિત કાલકા

સા સ્વભાવ સ્વભાવમાં અનવસ્થાન કહે પ્રકારે સમજવું ? પ્રવચનનાર સ્વભાવ-અનવસ્થાન-પણ કહેવો નથી, અનવસ્થાનિતિમાં સત્યમુલ્યવિદ્ય સ્વભાવે વા જાતનો જે ઉત્પન્ન કરે છે તે સ્વભાવે પણ કહેવો નથી, તેથી નિવાસ વિદ્ય વા સ્થિતિપદ સ્વભાવેના અનવસ્થાન અનવસ્થાન કહે પ્રકારે સમજવું ? પ્રવચી અનવસ્થાન વેદાનુસારિ સાચું પણ કહેવું નથી, તેથી સાધનસાધનના અનવસ્થાન તારે અનવસ્થાન કહી રીતિએ થઈ શકે ? પ્રવચનનાર સત્ અસત્ સત્સત્ કસત્ત્વ અને સત્ત્વ સર્વને જ અસત્ત્વિ અનવસ્થાન કરે છે, તેથી જાનકી સર્વ જ જાનસામ્યેતિ તત્ત્વ તત્ત્વ અનવસ્થાન કહેવાથી કેહને પણ અવેશક અનવસ્થાન સમજવું નથી, કશુંકિ અનવસ્થાનનાર થાય તે તે તેા કેવલ તત્ત્વ-અનવસ્થાન જાણ છે પરન્તુ તે કંઈ અદૈવ વિશેષને બેધ નથી, અનવસ્થાન તે મર્મોત્પત્તિ અનવસ્થાન કેહને અનવસ્થાન અને છે પરન્તુ અદૈવસામ્યેતિને તે તે તત્ત્વ જાનકી નથી, અનવસ્થાન-પરિણામ પણ વેદાનુસારિનિત કહેવાથી જાણવું છે, તેથી તે કંઈ વસ્તુનિવાસ થઈ શકવું નથી, પ્રવચકને થઈતો તેા નાશવિધ અનુભવજાતી છે, તે કંઈ નિર્વિચિત્ત જાનકી ઉત્પત્તિને નથી, તેથી પ્રાણ સ્થિતિપદમાં અને અનવસ્થાન પ્રવચકમાં સર્વજ્ઞ સર્વ જ જાનસામ્યેતિ અનવસ્થાન કહેવાથી અનવસ્થાનને જાણે કશું પણ નથી, જાનકી પ્રવચક તેા કેવલ પ્રવચક છે, મર્મોત્પત્તિ અનવસ્થાન નિત્યુત્પત્તિની જાતને જાણે છે કે તેથી શુદ્ધિ પ્રાપ્ત કરીને તે શુદ્ધ જ જીવ અનવસ્થાન કરે જ્યા પ્રકારે જાન-પ્રવચકાનુસારિ પણ મેઘપર્વ અપવસ અનવસ્થાન જ શુદ્ધિત્ત્વ સિદ્ધિ થઈ રહે છે. (૧૧)

જનિમસતઃ સતો મૃતિમૃતાત્મનિ યે ચ ભિદ્વાં

વિપળમૃતં સ્મરન્ત્યુપદિશન્તિ ત આરુપિતૈઃ ।

ત્રિયુગમયઃ પુમાનિતિ ભિદ્વા યદ્વબોધકૃતા

સ્વયિ ન તતઃ પરત્ર સ ભવેદ્વબોધરસે ॥ ૧૨ ॥

ધ્વાન્તિમૂલતયા સર્વસમયાનામયુક્તિઃ ।

ન તદ્વિરોધાત્ કુળ્લક્યં પરં વ્રહ્મા ત્યજેદ્ બુધઃ ॥ ૧૨ ॥

અસાધ્યની જાતે અસાધ્ય જાતે આત્માનાં વિદ્ય અને વિપળને જાત મેઘો ૧૫૨ છે તેથી આરુપિને ઉપદિશે છે, કશું કે પુખ્ત વિગ્રહમય એ વિદ્ય અનવસ્થાન છે, તેથી તત્ત્વ જાન અનવસ્થાન આપમાં તે ૧ જેવ. ૧૨.

ધ્વાન્તિમૂલતે સર્વસમય અસાધ્ય કહેવાથી તે સર્વસમયના વિરોધથી બુદ્ધિ કુલાન પરમજ્ઞને જાણવું નહિ. ૧૨.

અસાધ્ય-અનવસ્થાનકારી દિવિષ છે, ૧ અનવેનકિત ૨ સર્વવેનકિત. તત્ત્વ પૂર્વોપમાં અનવેનકિતમુલક્ય નિશાસન બુદ્ધિ કરે છે. ૧. નેપથિ ૨. વેશિષી ૩. મોક્ષાત્ અને ૪. સ્વરૂપોત્પત્તિ એવ અનવેનકિતમુલક્યના મતને કાઢી બુદ્ધિ નિરુપે છે કે સત્ત્વોત્પત્તિ તેા જાન જ કાળેના અવિચાર છે, તથાપિ આત્માસર્વકારી નેપથિ અસાધ્ય જ કારકારી જાતે ઉપનિ-વર્તે છે, અસાધ્ય જ જાનકી જાનકી કરીને સત્ત્વ કારકારી થાય છે, જ્યા પ્રકારે નેપથિપદ અસાધ્ય છે, કાળજી કે કાળ અને કાળજી નિત્ય સતે થઈ અસાધ્ય કેવલ કોઈ કોઈ સત્ત્વો

છે, અન્યથા અતિમાર્ગ પરચર્ચાપરવસાથી ન થતાં કેવલ અલઘારમાનપર્યવસાયે થાય, તેથી કુતિ અઘારની નિષેધ કરતાં કહે છે કે અથા પુરુષોત્તમર્થ તે અભેદ-અઘાર-સ્વ અવશેષ-નોડ પશુ પ્રકારે પ્રવર્તે નથી, કારણકે આપ તેા તત્ત્વ-અભેદતા-તત્ત્વ અવશેષતા-સ્વ અભેદ અભેદપરમા છે, 'અઘારિત અંતરમા પરત્વત્ત્વ' 'પર સર્વતઃ સર્વઠઠિત' 'સર્વ ઘાનજનન' 'ઘર્ષે' પ્રત્યક્ષી આપ તત્ત્વપ્રકાર અને વિદ્યાતા છે, એમ સિદ્ધ થાય તત્ત્વકુતિસદ્ધે અપર્યાયઘાનથી સમજાવે પશુ દિશાત્ત ન છે, અને અભેદપરો-ઘાનો-પશુ તે પરમાત્મપરવસ તે ન આપની અભા-સ્વરુપ-કે, અથ પ્રકારે અપરિવર્તિત મતાન્તરમાન કેવલ અનિવર્યતા છે, અને અમલ-માર્ગ તે સર્વતઃ સર્વતઃ નિર્દુષ્ટ ન છે, તેથી પૂર્વસિદ્ધ નિર્દુષ્ટ મત-માર્ગે અમલનુ ક્રેમ છે એમ સિદ્ધ થાય તે પદ્ધતિ. અનર્પણન નહિ સર્વતઃ અન્યથા કાલ વરે છે તે સર્વતઃ અપરિવર્તિત અને સર્વવેદિકિત મત અનિવર્યતાને અસુકિતઃ સર્વતઃ ઉપદેશ ન છે તેથી તત્ત્વ વિદ્યે અને પશુ અધિષ્ઠાતરમા અનિવે પૂર્વોત્ત કુતિસિદ્ધ ન અઘારથી અમલ-માર્ગે અમલનુ પશુ ન કેવલી છે એમ સિદ્ધ સિદ્ધાન્તે પ્રાપ્ત અન ઘાની કુતિએ અથ પ્રકારે ક્ષેત્રે (૧૨)

સદિવ મનશ્ચિત્તુત્ત્વિય વિમાત્સતદામનુજા

સવમિમૃશન્ત્યશેષમિદમાત્મતયાત્મવિદઃ ।

ન હિ વિકૃતિં ત્પજન્તિ કનકરુપ તદાત્મતયા

સ્વકૃતમનુપ્રવિષ્ટમિદમાત્મતયાવતિતમ્ ॥ ૧૩ ॥

જીવાનાં બ્રહ્મરૂપત્વાદ્ દોષા અપિ ચ માનસાઃ ।

જગચ્ચ સકલં બ્રહ્મ તતો દોષઃ કથં હરો ॥ ૧૩ ॥

નિત્ય અસ્ય અચ્ચુત મન આપણં નિરોધઃ સદા પ્રકાશ છે, અઘારિત આ મનોરૂપ અઘારને અઘારમા છે અનિવર્તે છે, કારણ કે (અઘારી) અઘારી નિરોધે તત્ત્વમાને ત્વમત નથી, તત્ત્વ ન અને તત્ત્વપ્રવિષ્ટ આ સર્વ આત્મમાને અવસિત છે. ૧૩.

મન અઘારુપ દોષથી દોષ પશુ યાનક છે અને સકલ અમનુ બ્રહ્મ છે તેા હરિમાં દોષ કો પ્રકારે ? ૧૩.

અવર-માઘારમાર્ગ અમલનુત્ત્વમાર્ગપરિ પર્યને અઘારીમાં ક્ષેત્ર અઘારમાત્મતત્ત્વપર-ત્વથી અઘારમાર્ગપરિવર્યતા અને નીચા અમલત્વથી તર્જન કષ્ટોપાધિ સર્વ રેખો. એમ મુખ્યતા દેખાડ્યો પશુ પ્રકારે અથ અઘારમાર્ગ પ્રાપ્ત થતો નથી, નીચતાવર્થ તે ને હાથ પ્રાપ્ત થાય તે તે દોષ તેા મનક ન છે, કાંત નીચતા નથી, અને તે મન તેા અસ્ય ન છે, કારણ કે તેનું નિરોધઃ નિરુપણ ન અધિકાર નથી વધારે 'પ્રાપ્તમાત્મ' નો અઘારી' કુતિમાં મનનું રુપ હાથ અઘારમાર્ગ ક્ષેત્ર છે, તથાપિ તન પશુ મનનું અઘારત્વ કલમ છે અને સત્ત્વ તેા 'અઘાર' કુતિમાં અઘારમાર્ગ છે, તેથી અઘાર 'અધિર' એમ કુતિની ઉપમામાન અને આપી, કુતિમાં અઘારમાર્ગ પશુ રાખિત મન વરતુતઃ વસનુ છે, ઉપમાએ ન સદા છે, તે અઘારમાર્ગ સદાનુ છે, કારણ કે તે નિરુપણમાર્ગપરિવર્ય-કે, તન સત્ત્વથી વેદિત મન સદા છે, અને રમેતમેશિ વેદિત મન અસ્ય છે, તેથી મેતાદક નિરુપ

મનનો પ્રસાદ ઇચ્છા સમજાયથી નથી, વિનુ આપના જ સમજાયથી છે, તેથી તે મન આપમાં આપના જ પ્રસાદમાં-પ્રાપ્ત છે, “અંતરો પરી સર્વજિત” બસત આપના મનો વશમનિવશ આપેવિ દેવ સદાક સહીવાન” બુદ્ધિ મનનું જે મહાત્મ્ય હોય છે તે પણ મહાત્મ્ય અપાવિત જ્યાંમાં મુક્ત નથી, પરંતુ અવશ્યવિત જ મનમાં તે મહાત્મ્ય મુક્ત છે અવશ્યકત્વે જ મનનું મહાત્મ્ય બુદ્ધિવિદ્ દેવ તથાપિ કામોદયદેવસમજાય તે આપિત મહાત્મ્યની પણ આપ મનવત્વમાં પ્રાપ્ત થાય એમ પણ આકર્ષી ન હોય, કારણ કે મનવત્વનું જ પરિભ્રમણમાં તે મનનો તારક દેવતામય છે, તુલ્યતામયી આશ્રમીને મહાત્મ્યવર્તન જે જે અવગણ્ય છે, તત મનનું જ પરિભ્રમ છે, અને આ તે સર્વ જ સ્વીકારવુંને અર્થે અવગણે નિર્ધારનું છે, તેથી મન સર્વનું પરિભ્રમે છે, બ્રહ્મતુલ્યતામયી આશ્રમીને મનવત્વવર્તન બ્રમનું અસનું વિનુ મન આપમાં સર્જન પ્રકારે છે, એમ તે મનનું પરિભ્રમણ સમજવે છે તેમ તેના અંતરોની જ સામર્થ્યની પણ કાળમાં કીરી થેલી, કારણ કે કોઈપણપ્રકારમાં મન એક જ છે એમ પ્રતિપાદન થવું છે. આથી મનવત્વવર્તન જ પરિભ્રમણ થવનું હોય છે તથા જ તે અસનું જન સદા પણ પ્રતિભ્રમે છે અને તે કાચિનું સદા પરનું બાહ્યને અસદા જ માણે છે, તેથી કાચકીયો મનોમુક્ત જ દેવતાથી અને મનનું જન પણ સ્વામીનિક ન દેવતાથી તારક મનોદેવે આપ અવગણના કામોદયદેવતાપ્રકારે સર્વથા પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી. કયા પ્રકારે અનંત દૃષ્ટિએ આશ્રમનું પણ આશ્રમ સર્વ જનનું આશ્રમીને બ્રહ્મતામ્યે-ન સદા છે એમ અનંત પ્રમાણપૂર્વક આશ્રમિદ્ દુરોગી અભિપ્રાયો છે, સર્વ જ જન છે એમ તે આશ્રમિદ્ અને છે, તેથી આપના જનમનમની દોષી અને મનસમજાયથી રોકે છે પણ પ્રકારે જરૂરિત થઈ ગયા, એમ એ-અભિપ્રાય આ-અવગણના-અભિપ્રાયો તે મુક્ત છે, કોઈ દેવ નથી, તેમ મનનું પણ કોણવર્તનથી કાચકીયાસન પણ મુક્ત જ છે, વસ્તુતા તે તે જન પણ બ્રહ્મ જ છે એમ આશ્રમિદ્ અને છે, તેથી તે આશ્રમિદ્ સર્વ જ જન આપમાં જ પરિભ્રમે છે, તેથી આપના પરમશક્તિ જન છે અને તે આપના જ સર્વ જે તારે તે અસતતા પણ કેમ આકર્ષણ ? આ મુક્તિ પણ છે કનકશી ચણિદ કનકની કુણ્ડાલિવિનુતિને તપસવી નથી, પરંતુ તપસ્યવત્તે-અવગણના-જ તે વિનુતિનું પણ સદા જ હોય છે, દેવતામાં કનક વૃણાન છે અને કુણ્ડાલિ વિનુતિ જનમા કનકાનરે અવગણિત છે તેથી કુણ્ડાલિ અભિવિનુતિ સદા કનકને આપ તે મુક્ત છે, પરંતુ કાચકીયામાં અવગણનાવત્ત છે અને તે અવગણના જન સ્વીકારમાંથી પૂરિત છે તેથી અવગણ એ પ્રકારે અવગણ એમ પણ કહી ન હોય, કારણ કે ‘જ આપના’ સ્વપ્રમુક્ત’ બુદ્ધિએ અવગણે એ-અવગણે-જ કહું’ છે તેથી તે આશ્રમવાદના છે, અવગણના નથી, અને ‘તનુ સર્વો તરેણાવગણિત’ બુદ્ધિએ અવગણે એ-અવગણે-જ અનુપવિષ્ટ પણ છે, તેથી આશ્રમવાદના આશ્રમીવિનુતિ અવગણે અને અવગણમાં વિનુતિ કાચકીયાનું પણ અવગણ જ છે, એમ અભિપ્રાય વણિક કનકની કુણ્ડાલિ વિનુતિને કનકાવગણને જે કહે છે, તકિ કે તપે છે, તેમ એ-અવગણે-જન અને સર્વ-અવગણે પણ અવગણે જ અનુપવિષ્ટ આ સર્વ અવગણ આગ-કાચે-અવગણે-જ અવગણે-નિર્ધારિત છે, એમ આ સર્વ અવગણ આશ્રમવાદે જ પરિભ્રમિત છે, તેથી સર્વ જ જન દેવતાથી કનક દેવ કાંઈ દેવ ? દેવતા દેવતા પણ મહાત્મ્યમાં જ છે, બ્રહ્મવાદમાં તે વસ્તુતા સર્વ જ જન છે, તેથી અનંત દેવતાનું પણ બ્રહ્મ જ છે, અને તેથી અવગણમાં તે સર્વ જ અવિનુત છે. આ પ્રકારે અવગણનાવગણના પરમસદાક પણ દૃષ્ટિએ અશ્રેય આપ અવગણના કનકમાં અવગણે એમ અવગણે પરિભ્રમણ તે આશ્રમિદ્ના અનુપવિષ્ટ સમજાવે આપની નિર્દોષતામાં જ થઈ રહે છે. (૧૩)

તત્ત્વ પરિ યે ચરન્સ્યલિલસત્ત્વનિકેતતત્ત્વા

ત ઉત પદાક્રમન્યવગણસ્ય ધિરો નિર્મલેતઃ ।

પરિવચસે પશૂનિવ ગિરા વિબુધાનપિ તાં—

સ્વપિ કૃતસૌહદાઃ સ્વલુ પુનન્તિ ન યે વિમુક્તાઃ ॥ ૧૪ ॥

સર્વથા સર્વતઃ શુદ્ધા ભક્તા એવ ન ચાપરે ।

અતઃ શુદ્ધિસમીપ્સદ્ધિઃ સેવ્યા ભક્તા ન ચાપરે ॥ ૧૪ ॥

આપને-તે આપના શત્રુની ક્રોધ પણ પાપને-અભિવ્યક્તિ-સ્થાનને એમો પરિચરે છે તેમો ન નિર્મલિત-પાપુ-ધિર પડે આપને છે, અને તે આપણુ પણ તેમો આપણી કરના નથી, પાપુ કાનકારક ન અવગણિને કરે છે આથી ભગવાનુ કન તો હર શુભુ પાપુ સેવકમયે પણ પાપુને ભવ શપ છે એવ કથન થયું દુઃખાનિ અને સુખાનિ એ દુઃખ તો સર્વને ન અભીષ્ટ છે, તત્ત્વ ભગવાને ન કરીને કુલ શિદ્ધ થાય છે, અનયા કામ પણ પ્રકારે સુખ શિદ્ધ થાય નથી એવ નિકરણ તો પૂરેઈ થઈ ન થયું છે, તેથી દુઃખાનિ પણ ભવકલેષાય ન થાય છે અનયા પ્રાપ્તિનરે દુઃખાનિ થઈ નથી એવ અવ નિકરણ છે દુઃખનો અવધિ થયુ છે, તે કમુ કમીનુ સારે પાણીએને દુઃખુ પ્રાપ્તે કન કરે છે, કરકમવિગ્રહિ પણ દુઃખાનિ ધિરે-ર્જન-કેવ આપણ મહત્ત્વ નિશ્ચય છે, નિર્મલિત જનન કરીને ન દુઃખાનિ કરે છે, તે દુઃખ પણ એ પરિચરેઈ તે અવગર્હ ન ન થઈ અવ છે, તેથી તેમને તો દુઃખ ન કાંઈ હોય ન કમુના પર્ણિયરે રજક ન પદાન-પ્રવચન-નિકરણ છે, એમો નિરન્તર કોવ કરે છે તેમો સેવક પ્રુવ વૈકુણ્ઠમાં પણ અવેશિત છે, દેહ-નશ્વરિનિર્ગુણ કામિનુ સંસ્કારનાક અને વિશાળ પણ થાય, તેથી તે ન કરીક ને સમીને તેમો કુન-સ્વતઃ-કેનાર્થ પ્રુવ વૈકુણ્ઠ પ્રતિ ગચન કરે છે, તારે મધ્યમ પ્રતિભાવસને સુચુ ત્વે આને છે તે તે પ્રતિભાવ થકુને દેખીને પણ તારે અભીષ્ટ ન રહીને તે પાપુની પણ અવ-ગણના કરીને આરોહિનિશ્ચિત્તવદ્ તેવ શિરો ઉપચોલ કરીને તેવ શિરુ આગમલ કરીને તેમો પ્રુવ વૈકુણ્ઠ પ્રતિ ગચન કરે છે, આપણકો પાપુનુ ધિર છે, અને તે મહાસ્વકેનુ પણ ભગવાનુ કરણ છે ન પાપુના શિરુ અધિરેશુ છે, આ તે થઈ આધિર્મલિત વ્યવસ્થા, આપણનામાં છે ફેરફારિયરિયરિ સર્વ ન પધેને કાચકુને તે સર્વ ન પધેને વિરદ પણ કરી કરી પરિચરેઈ અવગણેઈ ન કરે છે, અધિવ્યક્તિ-નિત્યને આપણી ન પરિચરેઈ કરે છે, તેથી ભવ અધિર્મલિત સેવકપદુ નથી, અધિવ્યક્તિ-પ્રાધિકાન-ભગવાનુ નિરેત-સ્થાન-છે, સર્વત્ત્વ ભગવાન ન છે, એવ ભગવાને એમો સર્વના અધિરેઈ પરિચરે-કેવે-છે,

તે પરિચારકે પશુના શિક્ષે આકારે છે, 'સર્વ તદ્વિપ્પરમીકૃતમેવ' વસ્તોત્તિના કક્ષા 'વાચણી ચિત્તુ' અભિજ્ઞાનપરિવેશને સ્વીકર્યેન પણ અવસ્થાંશિતુ ધાય છે. 'કુતેચ્છિતિઽન્યતર' 'સ્તમન્વેવ છદ્દેતિ' ક્ષ' ઇત્યાદિય અવસ્થા-પરિધિ'શ્ચૂત સેવામાં-તો રોપ્યું ન વચણ છે. 'તત્' એમ પદી વિષમિતના પ્રવેશથી તત્સમ-અન્યી રેણુ પણ પ્રકારને પરિચરે, પરંતુ સર્વોચ્ચમાત્ર અવેશિત છે, કાણ કે 'અન્વે' સ પશુપાપોતિ ન ઇદ નવેન પશુપતિ' કુનિષ્ઠી એકાદ્યંતર્ગ પશુપ પ્રકારે છે, અને એક ક્ષા 'પરિચારક' તે પશુપત્તરખે વિષય ક્ષા' અર્થ છે, રેણુદિવેશિધર્મિ સર્વના અતેકમર્થ તે પરિચારકને રેણ કેમ નહિ આપવ તે પર્મરજ્જોતો તે પરિચારકે પ્રતિ રેણ કેમ નહિ એમ પણ રજ્જો ન રાખી, આણ કે પતિતઃ વચન-અન્વ-આવ કરે છે, વચ સ્વરૂપી અવચન પશુપી પણ વિદ્ય રેણુજ્ઞ મન્વન કરે છે તવ પશુપી અવચણનામાં અગત્યપરિચારકને રજ્જો ન રી ! કિન્તવ અવચન તે વિદ્યા-વ્યક્તિ-મન્વન કરે છે, કાણક મન્વન અવચણેષા ન કરે છે, એમ રાજ તે વિદ્યા-આણાવે-અવચન કરે છે પરંતુ કાણક મન્વન રાજચેષા ન કરે છે, તેમ કાણકનિષ્ઠમાં પણ આણાવે ન અવચન પરંતુ કાણક તો મન્વન અવચણેષા ન કરે છે, તેમનો તાદસ અનિકચ પણ અવચણાયા ન છે, તેથી અવચણપ્રાપ્ત તાદિકમર્થ તે પરિચારકને રેણ પણ પ્રકારે રજ્જો કૃપણ થતી ન રથી, કિન્તવ એમ પશુઅવચન પણ કાણકિર્થ્ય પોષનાર્થ છે તેમ અવ ચિત્તુધિને પણ સેવામાં ચેતકર્થ ન પરિચારકો મન્વન પણ કરે છે, તેથી પરિચારકો સેવાના નિરુપ્ત છે, ચિત્તુધિને પણ પરિચારકો પશુપત્તુ અધિને અવચણેષામાં ચેતકે છે કે તેથી સેવાને પ્રાપ્ત કરીને સ્થળ તે ચિત્તુધિ પણ કૃતાર્થ ન થાય, તેથી સેવાર્થ ચિત્તુધિનું મન્વન રજ્જોમાં પરિચારકને રેણ પણ પ્રકારકે અવચણેષા થતે નથી, વાચી સેવાકો રેણી પણ અવેશ્યમે કાર્ય નિરુપ્તો. પરંતુ સેવકો અવચર્ક છે તેથી તેમ્ને નિશ્ચિત અને અણક કેમ નહિ ! તેમ્ને સ્થાપર્થ ન કૈશક ર્થ' છે, તેથી તેમ્ને નિશ્ચિત વા અણક નથી, પ્રચુત તેમ્ને તે વચકને પરિચ કરે છે, આપથી ચિત્તુપ તપવી ના તત્સદસ મન્વ પર્મિત નથી, મન્વ આ અર્થ છે. શુદ્ધિ પણ અવ દિષા છે, ૧. રેણનિદંત્યુપિત્ત અને ૨. અણપ્રારાધી, તમ રજ્જોને કાર્ય અવચણેષાવિધિ છે, 'અવચિત્ત સ્થિતિમંચકવચિક્ષના સર્વેધેવેતત સમાસતે સુતઃ' અવચ આ અણેષર્થ નિરુપ્તો છે, રેણો અર્થકે અવચણતા છે, 'અણકતસદઅણ' અવ છે અવચન રમે, પરંતુ અવચણતાનર્થ અવ છે અવચણકને પણ કથે નહિ' વાચ અવ અવચણ છે, તેથી તેમ્ને અણવચ રેણ છે તેમ્ને ન તે ન અણેશો નિર્ધર્તિતરેષામાસ રેણાથી અન્વના પણ રેણો દર ર્મિ અણાપાત રચકે સર્મર્થ થાય છે, પ્રચુત તેમ્ને રેણપણ છે તેમ્ને તે રેણી ન નિર્ધર્તિતસર્વરૂપ છે, તેથી તેમ્ને તો રેણ પણ પ્રકારથી શુદ્ધિ અણકઃ કરી રાતા નથી, એ વસ્તુશિલ્પિમાં 'અણ' પરે અવચણ અવચર્ક' એમ અવચના રોપ્યું નિરાશણ કરીને કુનિષ્ઠી સ્થતઃ રેણો પરિચાર કરે. (૧૮)

સ્વમકરણઃ સ્વરાડશિલકારકદાક્ષિતધર—

સ્તવ વલિમુદ્દહન્તિ સમદન્ત્યજયાનિમિષાઃ ।

વર્ષમુજેશિલક્ષિતિવતેરિવ વિશ્વમૃજો

વિવદ્ધતિ યત્ર યે સ્વધિકૃતા ભવતશ્ચકિતા ॥ ૧૫ ॥

આકાશના પરીકારમાં આપ વિષયવસ્તુથી પણ આ ન થયેલ છે એમ અનુભવને અનુકૂળરૂપે દર્શાવત 'સર્વજ્ઞતા' હતાકે પદે કહે છે, એમ અનુભવમાં ન થઈ છે-તથા અન્ય દીપ્તમાં પણ પ્રકાશ થઈ છે-તથા એકે અધિપતિ હોય છે, તેમજ સ્થાનિકામાં સર્વમાનવી સેવા કરે છે, એમ સ્ત્રીચિન્તનના સ્વભાવે સર્વશક્તિવિધિની સેવા કરે છે, અનિષ્ટા દેવ અભય-મલાએ-આપના મહિને શરૂ છે અને સમાપ્ત થઈ છે, અવસરને અધિ સમર્પીને તે શરૂને સર્વ થઈ છે, એમ અધિશક્તિવિધિના સર્વભાવ રાજ્યને અધિ-કર-નવજ્યાપવિધિ-અકાશપ્રાણવિધિ-ચઢે છે તથા નિષ્ક-શક્તિ દેવો પણ અવસરને અધિ સમર્પીને સર્વ તદુપિચ્છ રાજ્યે ચઢે છે, અને આ શબ્દથી હનિતસ્થાનેમાં અપ્રત્યેક પણ નથી, કિન્તુ તેમજ વિષયસ્તુ કે, વિષય સર્વમાં તેમજ વિનિયમ સર્વસ્થ છે, વિષય વ્યવિધિને તેા સાક્ષિ રાજ્ય પણ હોય, પરન્તુ આ વિષય, કેવલ આપને જ અર્પીત છે એમ વિશ્વવિત્ત મત જે ત્વચિત્તઃ' હતાકેમ કહે છે. સુતમાં આપ અવસરથી અનન્ત અક્ષિત-શક્તિ-સત્તા તેમજ-જ્ઞાતા તથા કરે છે, અને એ ને સર્વમાં આપે અધિશક્તિને તેમજ સ્થાન્યા છે તે તે સર્વ તેમજ અવસરથી શક્તિ જ રહીને ક્યાં અવ છે, અવસર-એ તેમજ ત્વચિત્ત ન હોય તે-તેમજ અનિષ્ટિત સર્વમાં તેમજ અધિશક્તિ-સ્થાપિત-જ વાજ નહિ, અધિવ સર્વમાં તેમજ વર્તે જ નહિ, આપના જ સર્વથી હનિતે વિશ્વક દુર્વનમાં અવાતક દુષ્ટ સ્વરમાં વા દુષ્કાણ-જ પરસ્પરમાં પ્રવર્તે છે, એ તે કહે ત્વચિત્ત ન જ હોય તેા સુતમાં કૌશ્ઠનિર્ણય મહેન્દ્રપ્રીતિ સર્વમાં અધિશક્તિ તેમજ કહે જ નહિ. આ પ્રકારે પર્મપર્મિપ્રકારે અવસરને દેવરાજ્ય કરે. (૧૫)

સ્થિરચરજાતયઃ સ્પુરજયોત્પનિમિત્તયુજો

વિહર ઉદીક્ષયા યદિ પરસ્ય વિમુક્ત તતઃ ।

ન હિ પરમસ્ય કશ્ચિદપરો ન પરશ્ચ ભવેદ્

વિયત દ્વાપદસ્ય તવ શૂન્યતુલાં દશતઃ ॥ ૧૬ ॥

સર્વભાવવિનિર્મુક્તઃ પૂર્ણઃ ક્રીડાર્થમુદ્રતઃ ।

નિમિત્તં તં સમાશ્રિત્ય જાયન્તે જીવરાશયઃ ॥ ૧૭ ॥

હે તોવિમુક્ત! આપ પરની ઉડીકાએ નાપે રિક્ત થાય છે તારે અન્યને કશું નિમિત્તકરૂપે વિચરમાત્રની સ્વભાવ ઉપલબ્ધ થાય છે, પરમને કેમ પણ કે અપદ ન હોય, કારણ કે આપ અપ તે વિષયનું અપ છે અને સ્વપદકરૂપે થયે છે. ૧૬.

સર્વજ્ઞવિનિર્મુક્ત પૂર્ણ ક્રીડાર્થ ઉદ્ધૃત છે, તે નિમિત્તને સમાશ્રિતિ હજારકેમ થાય છે. ૧૭. સર્વદાસ પ્રકારે તેમજ 'વિધાયત્તત્તત્તત્ત સુઃ' અંકે નિરાપર છે. એ અપવાદ પૂર્ણાનન્દે સર્વજ્ઞવિનિર્મુક્ત છે તે તે પૂર્ણાનન્દ સર્વજ્ઞવિનિર્મુક્ત અવસ્થાનું અવ હોય. વાક્યવિધિ ધર્મિને કેમ કશું થાય તે આથી અવધ છે કે અવધનું જ તેમજ સ્થાનિકામાં ઉપર છે, અવધ તેમજી ઉપર જ થઈ નહિ એમ અનુભવને પરીકારે છે કે એમ સ્વપદમાં રમમાત્ર પણ રાજ્યને તત્ત-કેરેલી અધિપતિને અપ થાય છે તેમ આપને વિહર-વિહાર-ધમ છે, સર્વમાં નહિ પરન્તુ સ્થાનકેરેકાવાળી પ્રજાથી પણ સાક્ષિ સાક્ષિ-સાક્ષિ-સાક્ષિ-ધમ છે, તારે સ્થિરમાત્રવિ-

‘પણ—સર્વવિભાજ્ય—’ એ આપમાં સર્વવિભેદ રવતાસિદ્ધ એ છે એ અવશ્યથી ‘અપરમ’
 થા પ્રવેશ્યું, આપ આપ-સ્વાભાવિક-એ, અને આપથી તત્ત્વાભાસીરૂપિત પણ છે, સર્વ એ આપે
 આપર હોય છે, અને આપ અપરમ નિરાપાર કેમ એ સદૃશતા પરિહારથી ‘વિષત ઇય’ પદે
 હાંસી રહે છે કે આપ આપથી સદાય છે, હાંસી પણ કિવામે આપ આપત નથી, આપી આપ
 સર્વવિભેદરૂપિત એ એમ કહ્યું. હાંસીને આપથી સ્વરૂપ કલ્પાત્ નથી એમ ‘શ્વેતુષ્ઠા કલ્પત’ પદ રહે
 છે, આપ શ્વેતુષ્ઠાને-શ્વેતકમનુને-પણ છે, આપ શ્વેતમ છે, તમાલિ શ્વેત નથી, શ્વેતપાત-
 નિરાપાર ‘તુષ્ઠા’ક પ્રવેશ્યું, અપરૂપે ત્વ પ્રણ: ‘અપરમપરમ’ ‘કિમપરમીતેયોપકલ્પ્યન્’
 ખુનિમા આ એ છે કે આપ તો કેવલ અભિરૂપે એ ઉપકલ્પન છે, તેથી એકદમ અપરમને
 કેવલ નથી પણ હો છે તેથી ધેરે આ પ્રકારે કલ્પના નાનવિષયોનિસંબંધી પ્રકૃતિ પણ આપમાં પ્રાપ્ત
 હોતો પરિહાર થઈ ગયો. (૧૧)

અપરિમિતા ધ્રુવાસ્તનુભૂતો यदि सर्वगता—

સ્તર્હિ न शास्यतेति नियमो ध्रुव नेतरथा ।

अजनि च यन्मयं तद्विमुच्य नियन्तु भवेत्

सममनुजानतां यदमतं मतदुष्टतया ॥ ૧૭ ॥

નિયન્તા જીવસદ્વ્યસ્ય હરિસ્તેનાળવો મતાઃ ।

जीवा न व्यापकाः कापि बिन्मया ज्ञानिनां मताः ॥૧૭॥

હે કુર ! અપરિમિત—અપરિમિત—અને કુર- નિત-તતુમુત-તવિન્ને સર્વગત આપ
 હોય તો તેમનું સાક્ષર થાય નહિ, તેથી આપે તેમનું નિયમન સિદ્ધ થઈ શકે નહિ, તોત
 અપરમ હોય તો એ નિયમનિયમાચાર્ય હોઈ શકે, કંતરુપ-તોતના આપરતમાં અને અપરમના
 અપરમના-નિયમનિયમાચાર્ય ઉપરન થાય નહિ, એ તોત વનમય-અપરમ-અપરમ-પરો તે
 અપરમનાને અપરિમિતને અપ નિયન્તુ છે, કહ્યું નિયમન અપરમના છે, સર્વગત અપ છે
 એમ અનુભવના સાક્ષરિને તે માત દુષ્ટને અપત છે, અનુભવ છે, સમતા નથી. ૧૭.

અપરમના નિયન્તા હરિ છે તેથી કપ અપ માન્યા છે, એ પણ સાક્ષરિને તેમને બિન્મય
 અપરમ માન્યા નથી. ૧૭.

કેવલ નેપથિસિદ્ધિ કપને અપરમ અને છે, તેમને આ આપ છે. નિત કપરુપ અપ પણ
 આપ હોય, પરન્તુ અપરમપરિમાણુઅપ હોઈ શકે નહિ, કારણ કે અપરમપરિમાણુ અનિષ્ટને
 આપ હોવાથી અપરમપરિમાણુ અપરમ અનિષ્ટ થઈ તાર. કપ અપરિમાણુ નથી, કારણ
 કે એ કપ અપરિમાણુ હોય તો સર્વ સરિત્વગિ વૈતન્યની ઉપરમિય થાય નહિ, કિમ
 કપરુપમાં અપરમપરિમાણુ એ કપ-પરિમાણુ-કપરુપ થાય છે તે કપરુપે કપરિમાણુ અપરમપરિ
 માણુ તે વાતન્ય છે, તેથી કપરિમાણુ અપરમપરિમાણુ કારણ છે. આ પ્રકારે નેપથિસિદ્ધિ કપરુપની
 અપરમ સિદ્ધિ રહે છે, તેથી તે માતમાં પૂર્વેકત રીતિએ આપના કપરુપે-કેવલસિદ્ધિ છે અને
 કુર-નિસ-કેવલથી કપરિમાણુસિદ્ધિ પણ છે, કારણ કે એ આપ અનિષ્ટ હોય હારે તો અનિષ્ટીક

પણ હાલના માન છે, તેથી હંમેશાં જ વ્યાપક છે, 'નરિગમ્યાસઃ મેલપ્રિયમ' કુનિ પણ 'સમાપ્ત'ના આપનારું' મરણ કરાવે છે. 'અસામપ્રયોઃ શાપોષિ દપઃ' કુનિ તે 'બીજવિવસ' છે, તેથી પરમાત્મા અણુ નથી. 'જનુ' વ્યાપક છે, અને 'નાહુત્તમકુનેરિતિ મેનેતરપિતાહુ' નામે પણ પરમાત્માનું વ્યાપકત્વ જ સિદ્ધ થાય છે, હારથ-હાર વ્યાપક હોય અને અપાત્ત અણુ હોય એટલે પણ એ અન્યા હોય તે-નિરખનિવાસભાવ કલ્પના થાય નહિ. પણ હવના અણુનાર્થે હોય પણ દૃઢ કલ્પાય નથી, તેથી હવર્થ વ્યાપકત્વ અને નિરખત્વ જોડે સ્વીકાર્યું શી રીતે? અથવા પિત્તમે વ્યાપકત્વ અને અથ પિત્તે મહાવળત્વ નિરખત્વ થઈ શકે છે, મહત્ત્વ પણ હવ નહીં હોતો નિરખે છે અને હવત્ત્વ પણ અનિશ્ચયે સર્વે કલ્પાય છે, તેથી નિરખત્વ હવ અને વ્યાપક રહે અને નિશ્ચય હંમેશાં જોડે જોડે જોડે, નિવાસત્ત્વ સ્વુત્તરિત્ત્વવ્યાપ્તિ જ અને નિરખત્વ સ્વુત્તરિત્ત્વવ્યાપ્તિ જ એમ એક નિરખત્વ અણુઓ નથી, તેથી નિરખત્વ હવત્ત્વને અણુ માનવાનો આશય અર્થ છે એમ અણુઓ માન્ય છે. 'અણુ' ના 'હવ'માં પિત્તરે છે કે જે અન્ય કલ્પના થાય તે તેને નહિ મુદ્દાને-અણુને-હવ નિરખત્વ થઈ શકે છે? નહિ જ, અણુનાવ્યાપકતા કલ્પનામાં અણુ અને નિરખનિરખત્વના અન્ય છે, પરંતુ પચ્છ છે, સમ્યક્તાત્ત્વ પ્રત્યક્તાત્ત્વ છે, કાલુ કે કલ્પના માન્ય થઈ છે, તેથી કાલત્ત્વ જ પ્રત્યક્તાત્ત્વ છે, તેમ હવ પણ મરુત્ત્વ છે, હવ વ્યાપક હોય તે હોય પણ કાલે તેઓ અન્ય-અવત્ત્વ-માન્ય નહિ, હવર્થમાં અવત્ત્વનો નિવત્ત્વના નિવાસન સતે પણ હંમેશ્વર માલિગાત્ત્વ વડો જોડી સાદસી થાય છે, તેથી હવત્ત્વ અવત્ત્વવ્યાપ્તિ અન્યવ્યાપ્તિ પતિમે જ હવત્ત્વ વ્યાપકત્વ નથી અણુત્ત્વ જ છે એમ સિદ્ધ થયું. અણુનાત્ત્વને વાદ્ય વેદનાત્ત્વે પણ સર્વત્ત્વ વ્યાપકતાની નિરખનિવાસભાવ અણુ ગણવા નથી, તેથી તે વેદનાત્ત્વમાં નિરખનિવાસભાવ નથી એમ એટલે વડે છે તેમના મનો અણુવર્તિ 'સમ્યક્તાત્ત્વ' હવત્ત્વે પિત્તરે છે કે અણુઓ પ્રકાશમાં હોવામાં અણુમાં અણુમાં રુચિરિત્ત્વમાં અણુમાં અને કુરમાં સમ્યક્તાત્ત્વ વ્યાપક છે, તેથી સર્વત્ત્વ જ જે અણુત્ત્વ સમ્યક્તાત્ત્વ માન્ય અને અણુત્ત્વે છે તેઓ પણ અ-હવત્ત્વ વ્યાપકત્વ-તે અન્યવ્યાપક છે, તેઓ પણ નિરખનિવાસભાવને અણુરે છે જ, કાલુ કે અન્યા અવત્ત્વ કુનેરિત્ત્વ-હવત્ત્વ હોય નહિ, 'અણુ'ના અણુને માં 'સમ્યક્તાત્ત્વે માલિગાત્ત્વે પણ અણુ રે છે એમ અણુ કાલુ' છે. માન્યમાં હવત્ત્વ અનિરખત્વ રહેતો શી રીતે એમ અણુત્ત્વે 'અણુત્ત્વ' પડે પિત્તરે છે કે મત્ત્વમાં-અણુમાં-એમ સર્વે 'અણુ' એમ મેલપાત્ત્વ 'એમ અણુવિપતિ' એમ સર્વત્ત્વ કલ્પનામાં અવત્ત્વના નિવાસભાવ અણુ છે. તેથી હવ નિરખત્વ નથી એ અર્થ દૃઢ છે, 'એનરેયા-હવત્ત્વ પ્રકાશને માલિગાત્ત્વે અણુવિપતિ વિપુલે નિજાત્ત્વ' હવત્ત્વે કુનેરિત્ત્વે અને 'સા ચ પ્રકાશવત્ત્વ' નામે અણુત્ત્વ નિર્માત્ત્વ વાદ જ પ્રકાશવત્ત્વ છે, તેથી અણુત્ત્વ નિર્માત્ત્વ પ્રકાશવત્ત્વ સર્વત્ત્વિત્ત્વ છે, અને વાદ્ય પ્રકાશવત્ત્વ અણુત્ત્વ વાદ્ય હોય તે જ પડે, અન્યા હવર્થમાં અણુત્ત્વવ્યાપકત્વ પ્રકાશ થાય આ પ્રકારે અણુત્ત્વના પ્રકાશવિદ્યાર્થે હવત્ત્વ અણુવિપતિત્ત્વ રજાવત્ત્વે હવત્ત્વનાત્ત્વને અણુ-વર્તિ નિશ્ચયે, હવત્ત્વનાત્ત્વનાત્ત્વને તેઓ અણુવિપતિત્ત્વ થઈ શકે નહિ, માલિગાત્ત્વે-અણુવિપતિત્ત્વે અણુવિપતિત્ત્વે, તેથી હવત્ત્વે વ્યાપક ન સ્વીકાર્યું નિશ્ચય અણુત્ત્વને વ્યાપક સ્વીકારવા એ કુલ છે, તેથી વિરુદ્ધિરૂપ થીત જ અણુ અણુત્ત્વ તારે જ નિરખનિવાસભાવ પડે, રજાવ-રજાવમાં હવત્ત્વ વ્યાપકતા માની છે તે સ્વીકાર્યું તે નિરખનિવાસભાવ રહે નહિ, તેથી કુનેરિત્ત્વે અણુ રજાવ વ્યાપકત્વ નિશ્ચય રીતે થીત જ સ્વીકાર્યું પડે. (૧૭)

ન ઘટત ઉદ્ભવઃ પ્રકૃતિરૂપયોરજયો-

રુમયયુજા ભવન્ત્યસુભૂતો જલબુદ્બુદયત્ ।

ત્વાયિ ત ઇમે તતો વિવિધનામગુણૈ પરમેસ્વ

સરિત ઇવાર્ણયે મધુનિ લિલ્યુરશેપરસાઃ ॥ ૧૮ ॥

નામરૂપપ્રપન્નં હિ દેવતિર્યક્નરાત્મકમ્ ।

કૃષ્ણાવેષ સમુદ્ભૂતં લીનં તથૈવ તન્મયમ્ ॥ ૧૯ ॥

આ પ્રતિપુરુષો સ્ફૂર્ત-કાવિ-પદો નથી, ઉપયુગ-પ્રતિપુરુષયો-જલપુરુષપદ
અમુત-કાવ-કાવ છે, તેથી એક કવિ અર્થમાં તેમ પરમ આપના વિવિધ નામગુણ તેમ
અમુત કાવે આપમાં છે, આપમાં લીન કાવ છે, આપ રસ મધમાં લીન કાવ છે તેમ વિવિધ
અમુત સહ તે કાવે આપમાં નિહીન કાવ છે. ૧૮

દેવતિર્યક્નરાત્મકમ્ પ્રકૃતિરૂપયોરજયો-સમુદ્ભૂત છે અને તમ ન તન્મય લીન છે. ૧૯

તત્ત્વમાત્રા પણ ત્યારે પડે ત્યારે એ રૂપ અભિર્ભાવ છે તે આપિયે, કાવ તે વિદ્યુ-
જિહ્વાયે જાય છે, તેથી તેથી જાણવામાં તે કુત છે, જાનુ સ્ફૂર્ત નથી પ્રત્યક્ષ, નથી
પુરુષાત્મક, અને નથી વ્યવસ્થા પણ, કારણ કે પ્રાણ અને પુરુષ ઉભયના અભ્યન્તરે સર્વોર્થ
અભિર્ભાવ છે આ તર્વનું કથન 'ન યતે' સ્તવકોએ આ પ્રાણ કરે છે. આપના-પ્રતિપુરુષો-
ઉદભવ પદો નથી ત્યારે સફીતોર્થિત એ પ્રશ્ન ? ઉપયુગ-ઉભયયો-પ્રતિપુરુષાત્મકયો દેવ-
તિર્યક્તિ અમુતનું સફીત થય છે, એ રસ પ્રતિપુરુષો ન કાવ તે સફીત-ત્ત્વમાત્રા સર્વોર્થ-રસ
કાવ ? રસ નથી કા વાળે પુરુષ કાવ નથી, જાનુ વ્યવસ્થા અને અભિભાવ થયે પુરુષ કાવ
છે તેમ પ્રતિપુરુષાત્મકયો સફીત પણ કાવ છે તેથી રસ પણ અનુપાતે ન રહી એમ પણ
થયું તેથી છૂંદે તે આ અભિભાવ સર્વ અમુત અર્થમાં ન છે, તેથી મર્ત્યાત્મ અર્થ ન છે,
આ ના અભિભાવ છે, આ પ્રતિપુરુષો સર્વોર્થ કાવ નથી, કારણ કે અભ્યન્તરે અને આપના
તે ઉભયે વિવાદનું નથી, વિવાદના અભ્યન્તરે તે આપ અને આપ પ્રતિપુરુષાત્મક સર્વોર્થ
પણ અભ્યન્તર છે, તાત્કા પ્રતિપુરુષો સર્વોર્થ નહિ પદમાં તે પણ સર્વોર્થ એ મર્યાદા દેવ તે
સિદ્ધ થઈ શકે, અથવા અમુત ન અમુત પણ સર્વોર્થે સિદ્ધ કરી શકે છે, કારણ કે અર્જુન-
કર્થ અમુત ન છે, અર્જુન કર્થ સફીતથી અભ્યન્તરમાત્ર ન છે, અને તેથી તે કર્થ સફીત
અમુત નથી પરંતુ સર્વ કાવ છે અભ્યન્તર પરંતુ સર્વ કાવ નથી એમ સિદ્ધાન્ત છે. કિય, એ
સફીત એકરૂપ દેવ ત્યારે તે અર્જુન પ્રતિપુરુષાત્મક પણ કાવ, જાનુ એકરૂપ ન
સફીતમાં નથી કિયુ સર્વ ન સફીતમાં વાત રસ અને કાવ વિવિધ-અમુતઅભિભાવ-છે, તે વિવિધ
અમુતઅભિભાવ નથી છે ? સફીત અમુતમાત્ર ન છે, પ્રતિપુરુષાત્મક નથી, કારણ કે અમુત
ન અભિભાવકાવ અને અમુતઅર્થ છે. અર્જુન પણ પ્રતિપુરુષાત્મક અમુતઅભિભાવ રસ નહિ ?
તે અમુતઅભિભાવકાવમાં આપ આપ-અમુત-ન છે અમુત નથી એમ સિદ્ધાન્ત છે. કિય, તે ન
તત્ત્વમાત્રા દેવ એ સર્વ સિદ્ધાન્ત પ્રાપ્ત કરે, એમ સર્વ કાવ અર્જુન કર્થ દેવ છે, અર્જુનકાવ ન મર્યાદા

કેવળ થાય છે અને અર્જુનમાં જ પ્રવિર થાય છે, તેથી જગતના અર્જુનની નીચેથી પશુ-તણામિત્ર-
સ્પર્શામિત્ર હોય છે, પશુ-પર્વતામિત્રા વા જીવજામિત્રા હોતી નથી, તેમ આ સદ્ગીત પણ
મનુષ્યમાં વા પુરુષમાં ન હોઈ શકિયજલ્દા જ હોવાથી સ્વમિત્રાએ અવગત્વાં જ-અવગત
નિર્મિતિજિત થયને હોય છે. એ અવગતજ રિત્ર હોય ત્યારે અવગતમાં રિત્ર પ્રતીત થાય,
અને જેમને અવગતપ્રતીત થાય તેમજ અનુભવમાં રિત્રની પણ સૂચિ થાય, અને તેથી
અનિશ્ચય પણ પ્રતીત થાય એમ અહરુદિને 'મનુષિ' પ્રતિષ્ઠિ પછે પરિહાર છે કે જેમ અશિવ રસ
મનુષી ધીન થાય છે તથાપિ આ અહરુક પુણ્યે રસ અને આ તેા અહરુક પુણ્યે રસ એમ મિત્રાએ તે
પ્રતીત થતા નથી કિન્તુ મિત્રાને આપત તે અશિવ રસ મનુષે જ પ્રતીત થાય છે, તેમ અવગતમાં
પણ સર્વ અહરુક અવગતે રિત્રિતિ કરે છે, તથાપિ તે સદ્ગીત મિત્રાએ પ્રતીત થતા નથી.
આ પ્રતારે નિરવગતમાં જીવતી અને સદ્ગીતની પણ પ્રતેક્ષા અને સદ્ગીતના અવગતપ્રતીત
નિર્કેષીને અવગતપ્રતીત અવગતપ્રતીત હુદિએ નિર્કેષુ. (૧૮)

નૃષુ તવ માયયા હ્રમમમીજ્વગત્ય મૃશં

ત્વયિ સુધિયોભવે દધતિ ભાવમનુપ્રભવમ્ ।

કથમનુવર્તતાં ભવમયં તવ યદ્ધુકુટિઃ

મૃજતિ મુહુક્ષિણેમિરભવચ્છરણેષુ ભયમ્ ॥ ૧૧ ॥

નૃણાં દુર્ગતિમાલોક્ય યે સેવન્તે હૃદયતાઃ ॥

કૃષ્ણં તદ્ધુકુટિઃ કાલો ન તાન્ હન્તિ કદાચન ॥ ૧૨ ॥

આ મનુષીમાં સુધી-સદ્ગીતિત્રાન-આજી મનુષી મનુષીને-દુઃખરૂપ પ્રત્યક્ષિત્રાને-મનુષીને આપ
અવગતમાં અનુભવ જાવને તથાપિ છે તેમને પુનઃ અવગત-સદ્ગીત્રાન-અને પ્રતારે અનુભવે ! કદાચ
કે આજી મુહુટિ વિશેષિ-સીધાતપરતી-અવિત્રાન-કાલ-મુહુટિઃ અવગતપ્રતીતમાં અવગત સર્વે છે,
જેમને અવગત હરુક નથી તેમ અવગતપ્રતીતમાં મુહુટિ આજી વિશેષિ મુહુટિ અવગતને સર્વે છે. ૧૪.
નવી દુર્ગતિને આજીને હવત નેમ્લે પુણ્યે સેવે છે તેમને તદ્ધુકુટિ કાલ હવત નેમ્લે
નથી. ૧૫.

અવગતને સદ્ગીતિત્રાન પ્રતીત અને આજીને સદ્ગીત, કેવળ મનુષીને જુલ્ય થઈ તેમને કાલ
અહરુક, પશુ-અવગતપ્રતીત મનુષી અને કાલ પ્રતારે મનુષીને આજીને આજીપ્રતીત અને
નિરવગતમાં અવગતપ્રતીત જ નથી છે એમ નિરવગત પ્રતીત નેમ્લે અવગતને સેવે છે તેમને
પુનઃસદ્ગીત સર્વજ્ઞ સદ્ગીત નથી, અને તેથી કાલપ્રતીત્રાન પણ સિદ્ધ છે,
અહિત્રાનમાં રિત્રા હોવાથી કાલિત્રાન અહિત્રાન એક થાય પણ, તથાપિ કાલપ્રતીત તેમજ જ નથી.
તેમને અવગત કેમ અનુભવે ? આજી મુહુટિ અવગતપ્રતીતમાં જ અવગત સર્વે છે, તેથી અહિત્રાનમાં
સર્વજ્ઞ કાલપ્રતીત છે. કાલપ્રતીત્રાનિત્રાન હોવાથી અને અવગત તેમજ તેમને હોવાથી મનુષીપ્રતીત્રાન-અવ
ગત પ્રતીત્રાનમાં નાનનિત્રાન એમિત્રાન થાય છે-અવગત 'સર્વજ્ઞપ્રતીત્રાન' નિર્કેષી પુનઃસવગત
જ-આવગત પ્રતીત્રાન છે-તેથી 'સર્વજ્ઞ અવગત' એમ આ કાલ, આજી ને સુધી સર્વજ્ઞ પણ નરુદને પ્રાપ્ત

મન અચાનક ઘાત સમે પુષ્પે પેનાર્થ વતણું નહિ પવનુ યુગ્મેષવર પાંચે જણ અંકિતને
અન્યમતી. ૨૦.

મેમ આજનો ઉપાદાને પેનાર્થમે અનન કાર્પસપદ નથી કારણ કે પેનાર્થમે અનન કાર્પસી
અનન પેનાર્થ કાર્પસપેથી અનિત્યાર્થનુસારે રવન-વ ન અનન કાર્પસ કે મેઅનિત્યમે પેનાર્થમે નિરે
છે. પૂર્વ પેનાર્થ કુરદાસ ગાનન નિરુપું તે ન અનન કાર્પસ વસરિછે, પેનાર્થ કાર્પસ કાર્પસ સિદ્ધ થઈ
નહિ, કારણ કે રવન: પ્રાણ મન ન પ્રતિભાવ છે, મન અચાનક છે, અનનને સંકિતે સમ્યક્સિત અને
ઉપરસુરપસાસુરત નો અનન હોય તે પેનાર્થ પણ સુંદર તે તે સમ્યક્વચનમાં પણ કુરદાસ અનન-વ
સમ્યક્ ન જુનાર્થ છે, પ્રતુન પેનાર્થનુ પેનાર્થ પણ કાર્પસમાં પરિભવે છે, જુનાર્થ મન નથી,
મેમ આ પેનાર્થમાં નિરુપણ છે, ત્યારે વાચકમાં અંકેમ કયો ? એમ અનિત્યાર્થનુ અર્થ છે, એમ
આવનત અનિત્યુ અર્થ છે, અને એમો કાર્પસાર્થ છે, ત્યારે પેનાર્થ અર્થ છે, અનન પેનાર્થ અનન-વ
સમ્યક્ છે તેથી પેનાર્થ પણ અનન અનિત્યુ અર્થ નિરુપિત છે, પેનાર્થ સમ્યક્-પેનાર્થ નથી, કારણ કે મેતેન
પેનાર્થ પ્રતુપદ ન અનન-વ પેનાર્થ નિરુપિત છે, રવનુ નિરુપિત છે કેવલ પ્રતુપદ અર્થ છે, તેથી રવન-વ
પેનાર્થ નિરુપિત અર્થ અનન-વ છે. એમણે કાર્પસ-પેનાર્થ-અનન-વ-વાણ-અર્થ છે, અનન
પ્રતુપદ-પર્વત પેનાર્થ સિદ્ધ થાય છે એમ નિરુપું અનન-વ કાર્પસ પેનાર્થ ન અનિત્યુ અર્થ અનન-વ
પર્વત-પર્વતે કયો અર્થ, તેથી પેનાર્થ પ્રતુપદ-પર્વતે કયો અર્થ ન સિદ્ધ થઈ, રવનુ અનિત્યુ અર્થ
નહિ એમ અનન-વ. વિરતેનિરુપણને પણ અનન નિરુપ અનન-વ છે, કારણ કે મન રવન-વ ન
અચાનક છે, અનિત્યાર્થમે અનન-વ મન રવન-વ: ઘાત છે, એમની કાર્પસ સાર્થ છે, તેમને
પેનાર્થ સિદ્ધ પણ થાય એમ અનન-વ, પરનુ એમનું મન અચાનક ન છે, અને તે પણ મન
પ્રતુપદ, તે પ્રતુપદ-અનન-વ: ઘાત તે મનોવિચારને ન અચાનક છે, તેથી તેને તે અનન
નિરુપ ન અનન-વ છે એમ અનન-વ, રવનુ પ્રતુપદ-અનન-વ: ઘાતને ન સિધિ કાર્પસ અનન-વ
પર્વત છે તેમને નિરુપ અનન-વ. પ્રતુપ પણ અનિત્યુ નિરુપણ છે તદ્દત મનોવિચાર પણ
કાર્પસ મે કાર્પસે 'અનિત્યુ' પરે પરિદર છે કે મન અનિત્યુ છે, અનન પણ નિરુપણને
અનન-વ છે. 'વો' વો નિરુપણને અનન-વ: ઘાતને અનન-વ' કાર્પસને અનન-વ પણ મનના નિરુપણમાં
અનન-વ છે એમ અનન-વ. 'અનન-વ: ઘાત' પરે પરિદર છે કે તેના ઉપરમાર્થમાં
ન મેતેન પ્રાણ રે છે, પેનાર્થને અનન-વ: ઘાતને પૂર્વે અનન-વ નિરુપણ છે, અનન
અનન-વ: ઘાતમાં તેના ન અનન-વ: ઘાત, કારણ કે મન વિરુપિત સને અનન-વ: ઘાત
અનન-વ: ઘાત કાર્પસ નથી, તેથી કાર્પસ અનન-વ મન રવે તે પેનાર્થ અનન-વ ન
પરનુ કાર્પસ નથી કારણ, અનન-વ: ઘાતને અનન-વ: ઘાતને વિરુપિત સિદ્ધ થઈ કાર્પસ અનન-વ: ઘાત
પણ થાય, પરનુ એમ પણ નથી, એમ 'અનન-વ: ઘાત' પરે રવે છે, અનન-વ: ઘાત મન વિરુપિત
છે, તેથી પ્રતિરુપ અનન-વ: ઘાતને અનન-વ: ઘાત થાય છે. અનન-વ: ઘાતને અનન-વ: ઘાતમાં અનન-વ: ઘાત
ન કાર્પસ છે એમ અનન-વ: ઘાતને 'અનન-વ: ઘાત' કાર્પસને પરિદર છે કે એનાર્થ કાર્પસ
અનન-વ: ઘાતને અનન-વ: ઘાતને અનન-વ: ઘાત ન મેતે અનન-વ છે, અનન-વ: ઘાતને અનન-વ: ઘાત
છે, તેથી અનન-વ: ઘાત પેનાર્થ અનન-વ: ઘાતને અનન-વ: ઘાત ન કાર્પસ છે, અનન-વ: ઘાત તે કેવલ
કાર્પસ ન રવે જુનાર્થમાં પ્રાણ થાય છે, તેથી અનન-વ: ઘાત તે અનન-વ: ઘાત પેનાર્થ અર્થ છે,
એમો અનન-વ: ઘાતને પરિવર્તને પેનાર્થ અનન-વ: ઘાત રે છે તેથી અનન-વ: ઘાત છે, એમ 'અનન-વ: ઘાત'
પૂર્વે કાર્પસ રવે છે. અનન-વ: ઘાતને અનન-વ: ઘાત ન રે તે તેમો અનન-વ: ઘાત ન વિરુપિત

રહે છે, કાર્ત્ત સિદ્ધ નહિ થઈ શકે તેથી જ નહિ પાનુ પ્રત્ય સુકમન પશુ સિદ્ધ કરી શકાય નથી, તેમ કુસમિતિને લક્ષ્યે લેવા સ્વભાવ જ યોગમાં કરીરક્ષાપત્ત કરીને સ્થિત યોગબળથી તે મહાન્ ભેદને જ જ્ઞાન થાય છે, યોગિનિઘાતિપાત્ત અને કુસમિતિપ્રતિપાત્ત બાબતે પશુ સમન્વય આ પ્રકારે આપમાં જ સિદ્ધ થઈ રહે છે એમ આ પંક્તિ કૃતિએ સ્વ પ્રતિપાત્ત થઈ. (૨૦)

સ્વજનમુતાત્મદારધનવામધરામુરયે—

સ્વયિ સતિ કિં નૃણાં શ્રયત આત્મનિ સર્વરસે ।

इति सदज्ञानतां मिथुनतो रतये चरतां

सुखयति कोन्विह स्वविहते स्वनिरस्तभगे ॥ ૨૧ ॥

पुत्रादीन् सम्परित्यज्य कृष्णः सेव्यो न तैःसह ।

तत्सुखं भगवान् दाता ते तु क्लिष्टेतिदुःखदाः ॥ ૨૧ ॥

અર્થ સર્વરસ આત્મા છે એમ આત્માને આપના આત્મ કરનાર કુસમિતિ આપ સતે હો સ્વજનમુતાત્મદારધનવામધરામુરયે પશુ થઈ એમ પરમાર્થવતુ સુદને ન જ્ઞાનતા અને સુખ્યન્નયપ્રકાશમાં નિયુક્ત આત્મ કુસમિતિ રતિદત્ત-પ્રતિપાત્તકરુ સ્વતઃ જ વિશીલ્-કૃતુ નિરસ્તભગે આ સંસારમાં શેષ સુખી રહે-સુખાન રહે ! ૨૧.

કુસમિતિ સુખિતિલક્ષ્યે પશુ સેવ્ય છે તેમજ સદ્ પશુ સેવ્ય નથી, તત્પ્રાપ્ત-પુત્રાદિદુઃખર્ત-દાન ભગવાન રહે છે, પરન્તુ તેમજ કુસમિતિ વિષય કૃતમી દુઃખા છે. ૨૧.

એમ જ્ઞાનમાં પ્રકાશ-તારે નિરાસરને મોહન અવતરાર્થ વૈરાગ્યભવે જાતિ સિદ્ધ ન થાય તેથી વૈરાગ્યને વપસિમાં જુનિ રહે છે કે સ્વભાવ પ્રવેશન અવનુદ્ય છે ત્યારે સ્વભાવની અવેશા જાત જ રહે છે, અવેશપરિવાય તો સ્વભાવનિરેક થતો નથી, યાનેતર જ વૈરાગ્ય પ્રાપ્ત થાય છે, તે પ્રાપ્ત પશુ પ્રાપ્તમાં સ્વપન્ન નથી, તેથી પ્રવેશનને અસ્વીકારી જ સ્વભાવ-તરે વૈરાગ્ય સિદ્ધ થઈ જાય એમ ફેરૂ રાપે તે પુનઃસિદ્ધ સાધનને જ નિરાસર છે કે સ્વભાવિકાન મોહસિદ્ધસાધન નિરાસર ભગવાને કિંમયજી અલેકિ જ પ્રવેશન છે, તેથી આ પશુ વૈરાગ્ય સુખ્યસુખ છે. આ યોગમાં સ્વભાવને સ્વપેશ છે, કાલજ કે તેમજ રતિ જ વૈશ્વિક પ્રતિપાત્તિ સિદ્ધ થાય છે, જુનિઃ સ્વપેશ પરેશ સાધવામાં છે, આત્મને-દેહને-સ્વપેશ તે પરવેશસ્વભાવમાં-સર્વભાવ અને મેહાભેદાર્થ છે, જાનેા સ્વપેશ ભાવપ્રતિપાત્ત-સુખાર્થ છે, તતઃ પદ્મભાવ-પદ્મ સુદ અને જ્ઞાન-સુખિતિનિર્મલ છે, મે-સ્વભાવકુસમિતિસર્વભાવ-જ્ઞાન-પ્રાપ્ત્યુદ્ધ છે, મેના વિષયે તે પ્રાપ્તો પશુ જ્ઞાન વાં જ્ઞાન, તેથી તે સર્વ પ્રાપ્ત્યુદ્ધ છે, ભગવ 'અધાર્ક' એમ પાડી મહાજી રાદુ, આ અપરિચ પ્રવિસ્યન સુખાર છે, તેમજ યવન સ્વપર કરી તે સર્વથી શુદ્ધ ક્રિયિયુતા સ્વપર જ્ઞાનને જાણી, એ સુખ જ અપેક્ષિત છે તો ભગવાન સ્વ જ સુખર્ પ્રાપ્ત રહે છે, એ સાધનપ્રકાર ભગવાન અપેક્ષિત છે તો અલેકિ સાધનર્થ પશુ જ્ઞાન ભગવાન રહે છે. 'પશુ' પદે જ્ઞાનમય અને તિરેકત્વ પ્રતિપાત્ત થઈ, કાલિજ ભગવાન સુખભાવેકાસર ન રહે ત્યારે શી રતિ ! એ તો ભગવાને આપને છે તેના જ્ઞાનને જ ભગવાન જાણી છે, એ જ્ઞાને સર્વ સ્પષ્ટિત રહે તે જ પ્રકારે ભગવાન પશુ જિત રહે છે, વિપશ્વ જ જ્ઞાન ભગવાન રહે ત્યારે તો

સદ્બુદ્ધયા સર્વથા સન્નિર્ન સેવ્યમશ્વિલં જગત્ !

આત્મ્યા સદ્બુદ્ધિરગ્રેતિ સન્તં કૃપ્યં મજેદ્ બુધઃ ॥ ૨૩ ॥

સદ્ બુદ્ધથી ઉચિત-કેવળ-આત્મ સદ્-બુદ્ધિ-એ એક નથી, કારણ કે તર્ક-બુદ્ધિએ-
તે પદ ઉપ-અર્થિત-થાય છે, અને કદાચિ તે વ્યભિકાર છે પણ, અર્જુનમાં સદ્-રાત્રમાંથી સદ્બુદ્ધિ એ
અને કદા બુદ્ધિમાંથી અસદ્-રત્ન ઉત્પન્ન થવાથી સર્વથા સદ્ ન ઉત્પન્ન થાય એ એક અશ્વિલ
પદ પણ થઈ શકે છે, પરન્તુ કેવળપુર-સત્સામા-અર્થે તેમ નિમિષકારિણિતરત્ન થઈ નથી
અન્યપરમપ્રાપ્તિ વિશય હરિ-કૃપા-કે, આપની કેવલપ માત્રી કર્તૃવશ્યાપ્તિ ઉચ્ચનિમિ
ઉચ્ચપર-કર્તૃપ્રાપ્તિ-આપને છે. ૨૩.

આત્મ્યએ સદ્બુદ્ધિએ અર્થિત અર્થને સેવતું નહિ, આન સદ્બુદ્ધિ આત્મ્ય છે, તેથી બુદ્ધિ
સદ્ બુદ્ધિને સમજા. ૨૩.

એમ સર્વપ્રકારે અમર્શનને નિરુદ્ધિ સમજૂ માર્ગતુલ્યે અમર્શનને સિદ્ધ પણ હરિને
હવે અમર્શનનીશર્તિ સમાપ્ત બુદ્ધિએ કલ્પિતમાન ન અમર્શન અમર્શન છે એમ કલ્પવર્ત-
કેશવે આ વિનુ અને આનન્દ એક નથી એમાં કે વાતમા ન હું વિનુ તે પર્વતપર્વથી પ્રતિત પણ
પર્વે હેમ પણ સ્થલે નથી એમ કલ્પવર્ત-શ્રેણીએ જાહેરમાં સત્સામા-શ્રેણીએ ચેતનમાં ચિત્સામા
અને શ્રેણીએ સ્વર્ગમાં આનન્દમાન એમ જાહેરમાં સદ્બુદ્ધિ અને અમર્શનનો આપાદ્ય હરિને જાહેરમાં
સત્ત ચેતનનું ચિત્ત અને સ્વર્ગમાં આનન્દનું ચિત્ત છે. તેમ પ્રથમ શ્રેણીએ અમર્શનને સિદ્ધારે
છે, અનન્દ આનન્દ ન જાહેરમાં એમ અર્થ ઉત્પન્ન થાય નહિ, કારણ કે અમર્શનનીશર્તિમાં એક
સત્ત પ્રધેશન નથી, આનન્દ ના કલ્પમાર્થે તાદશ-શ્રેણી-સત્તને ઉત્પન્ન છે અમર્શનમાં પૂર્વે
નામ નિરુદ્ધિ અને કલ્પમાં કુતાર્થતા પણ નિરુદ્ધિ, એ અમર્શન સત્ત હેમ તારે તે અમર્શન
પણ અમર્શન થાય, અમર્શન અમર્શન અમર્શનમાં હેમ પ્રાપ્ત થાય નહિ, તેથી અમર્શન સત્ત અમર્શન
નિરાકર્તવ્ય છે, તેમ એકો અમર્શન સત્ત વરે છે તેમજ અમર્શનમાં નિરાકર છે. તેમ આ
પ્રકારે સંકલ્પ છે. આ અમર્શન સત્ત કયા છે તે શું પ્રતિષ્ઠા અમર્શનથી કે કલ્પ અમર્શન
કારણથી કે કલ્પ પ્રમાણથી ? એમ આશ્ચર્યને પ્રશ્નમા: કારણકારે અમર્શન સત્ત છે એ જાણે નિરાકર
છે, અનન્દા તે અમર્શન સત્ત તારે અમર્શનથી સિદ્ધ થઈ શકે. તેમ પૂર્વપદમાં આ પદને
અમર્શન થાય છે, આ અમર્શન સદ્ ન છે, કારણ કે અમર્શન ઉત્પન્ન થઈ છે, એ એમાંથી ઉત્પન્ન
થાય તે તાદશ ન હેવ, એમ સમર્શનથી ઉત્પન્ન કુદાય સર્વ ન હેવ છે તેમ કલ્પવર્તથી
ઉત્પન્ન અમર્શન સદ્ ન છે, 'અમર્શન: સદ્ અર્થે' બુદ્ધિએ પણ સદ્ કારણમાંથી કાર્ત્ત પણ સદ્
ન થાય છે એમ નિરુદ્ધિ છે, ને અમર્શનને બુદ્ધિ દ્વારે છે અમર્શન 'દ' નિર્વર્તવ્ય છે. નિર્વર્ત-
વાચક 'દ' પદે તર્કમાન કલ્પ, કારણ કે પૂર્વપદમાં પણ આશ્ચર્યપ્રાપ્ત તર્ક ન પદાર્થને નિર્વર્ત
કર્તવ્ય છે અને તર્ક તે સદ્બુદ્ધિ છે એમ 'તર્ક' પદે કલ્પ છે. અમર્શન અર્થે અમર્શન એ
સત્ત કલ્પ છે તે શું કારણકાર સત્ત ન કાર્ત્તમાં સત્તને છે એમ વાતનું વાતન છે કે અમર્શન-
નામે કાર્ત્તમાં સત્ત-અમર્શન ઉત્પન્ન થાય છે તેમ પ્રથમ પણ સર્વમાન નથી, કારણ કે તેમાં તર્ક
માન પ્રાપ્ત થાય છે, એ કારણનું સત્ત કાર્ત્તમાં સમાવે તે કારણ અમર્શન કલ્પ, સ્વર્ગમાં
કલ્પ કારણ કલ્પે ઉત્પન્ન પણ ન કરે, તેમ કારણમાં કલ્પને સિદ્ધ, સત્તમાનનું કલ્પ કાર્ત્તમાં
સમાવે એમ પણ આપણે ઉચ્ચની સમજવિધિ નથી, તેથી જાણે તર્ક પ્રાપ્ત હેવાથી કારણ

સાર કાર્યમાં લગાવત શરૂ નથી. હરે સત્યાનાર અરમભાવ છે એમ દિલીપ પણ કહે તે તે પણ અમન છે, કારણ કે તે અનુચિતમાં અભિમાર પ્રાપ્ત થય છે, શરૂ અર્થથી અસહ્ય રહે જશે. તત્ત્વ અસહ્યક સદૈવમાં રિપત છે એમ પણ વચાનવ નથી, કારણ કે તેમ અને કાર્યમાં પણ તત્ત્વ-માન-અસહ્ય-અ શબ્દ, તદિ કે અનિર્ણિત સ્વભાવપદિ પણ, ખીલમાં તે અ સહ્યત છે એમ પણ નથી, કારણ કે તેમ અને પ્રયુક્ત અભિમાર ન થાય, તેથી કાર્યકારણ વૈષમ્યલક્ષી કારણકાર સત્ત્વે નિયત કાર્યસત્ત્વ અ કાર્યન શરૂ નથી, કાર્યમાં કારણકારન સત્ત્વને વાચાનવ નથી, કિન્તુ અભિમારિપણ અ કાર્યમાં સત્ત્વને કારણે છે, એમ તે નિર્ણિત કારણ છે, રોપસુષુપ્તધર્મોનિ પણ તે અ અવધાન, રેતે રિષિરિષિત કર્મ નય છે. અમરપદિ કારણ છે તત્ત્વકલ્પન મિત્ત અ છે અને તેથી અભિમાર નથી એમ અને પૂર્વશ્ચી કહે તે 'કય મ શરૂ' કૌમ્યારિતિ નિરાકર છે, અન્યપ્રતિપન્ન-સ્વત સુનિશાધી કલ્પન થાય છે, સુનિશાધી સત્ત્વ અને પણ તે સ્વત્ત્વ સત્ત્વ નથી, સ્વત સુનિશાધી રોપાધી સુનિશા અ અભિમારિ કારણ છે તેથી અભિમાર રિષિ થયે, કેવલ સુનિશા તત્ત્વ વાચાનવ નથી કિન્તુ રોપસદિતા સુનિશા કલ્પન કારણ છે, રિષિરિષિત અસદ્યત્ત્વ અકલ્પનપદિ રોપાધી સ્વત કલ્પન થાય છે, તદિ કે કેવલ અભિમારથી. તથાપિ મોહી રૂપત કલ્પ થાય પરન્તુ કાર્યમાં તે અભિમાર શરૂ નથી એમ અસદ્યતિ 'ન' કારે નિર્ણય છે કે તેમ પણ નથી; રોપાધી તત્ત્વ સદ્યતિ નિર્ણયિત થયે છે એમ કહે ત્યારે તે પ્રત્યક્ષ પણ મનેહેને અવશ અભિમાર પ્રાપ્ત થય છે એમ અ પ્રાપ્તિ થાયે, અભિમાર અભિમારનરૂપે અવશ કેમ ન થાયે ? કિન્તુ અસદ્યત્ત્વ અ કેવલ કાર્યન વાચાનવ નથી, કિન્તુ પ્રતિપુરુષકારણકારણ પણ વાચાનવ છે, તેથી રોપસદ્યત્ત્વ-પ્રતિપુરુષકારણ-રોપાધી અભિમાર સત્ત્વકલ્પ છે, કેવલ સદ્ય અ નથી, એમ અવધારે અને સ્વકલ્પન-રિષિરિષિ પૂર્વશ્ચી કહેને કહેને કેવલ-અસદ્યતિ 'અવધારે રિષિરિષિ પ્રતિપા' પદે નિરાકર છે કે અસદ્યત્ત્વ કારણ કારણ છે અસદ્યત્ત્વ સત્ત્વે પ્રતિપાન છે એમ અનુમાન કરે તે તે અનુમાન પણ કુલ છે, કારણ કે અ સ્વિષ્ણ-અભિમાર સત્ત્વકલ્પા રિષિરિષિ કલ્પના-તે કેવલ પ્રાપ્તિ છે, પરમાર્થકલ્પ નથી; અવધારકલ્પને પણ પ્રતિપા સિદ્ધ કરી રોપાધી વાચાનવ સત્ત્વકલ્પનાનું કલ્પન થાય, આ સદ્યત્ત્વ અસદ્યત્ત્વ છે, અને સર્વને અન સદ્યત્ત્વ થાય છે, તેથી સદ્યત્ત્વ સદ્ય અ છે એમ પણ અભિમારપરમારિષિ ન થયે, અભિમારપરમાર પણ પરમાર તે પરી, પરન્તુ અન અભિમારની પરમાર નથી, તેથી તાર્કિક અભિમારપરમાર પ્રમાણ નથી, પ્રયુક્ત વાચાનવી પ્રતિપા તે અ સર્વ અભિમાર અ છે એમ અભિમાર છે, રોપસદ્યત્ત્વથી અભિમાર સત્ત્વ અભિમાર છે એમ કલ્પના છે તે તેમ પણ નથી, કારણ કે રોપસા આપની અસત્ત્વ-અભિમાર-અભિમાર-અભિમાર-અભિમાર છે, અભિમારપરમાર તે રિષિરિષિ-અભિમાર નિર્ણયિત છે, તે તે સર્વ અભિમાર છે એમ કહે છે પરન્તુ અભિમાર અભિમાર અભિમાર રોપાધી છે, રિષિરિષિ-અભિમાર રોપાધી રિષિરિષિ નથી એમ 'અભિમાર' પદે કલ્પ- (૨૨૩)

ન ચવિદમગ્ર આત ન ભવિષ્યદ્વતો નિષના—

દનુમિતમન્તરા ત્વયિ વિભાતિ મૃષેકરસે ।

અત ઉપમીયતે દ્રવિણજાતિવિકલ્પપથૈ—

ર્વિતથમનોવિલાસમૃતમિત્યવયન્સવુધાઃ ॥ ૨૪ ॥

સ્વપુષ્પાવિસમન્વાદિ મિથ્યામૃતં જગદ્ યતઃ ।

અધિષ્ઠાનાચ સજ્ઞાનં તં કુણ્યં નિયતં ભજેત્ ॥ ૨૪ ॥

[illegible]

व्युपतय एव ते न व्युरन्तमनन्ततया

त्वमपि यदन्तराण्डनिश्चया ननु सावरणा :

स्व इव रज्ज्वांसि वान्ति वयसा यच्छ्रुतय-

स्त्वयि हि फलन्त्यतन्निर्गसेन भवन्निधनाः ॥ २८ ॥

कृष्णानन्दः परानन्दो नान्यानन्दस्तथाविधः ।

वेदा अपि न तच्छ्रुताः प्रतिपादयितुं स्वतः ॥ २८ ॥

पुष्पि-सर्वापति सुरेन्द्र-पद्म व्यापना स्वकियमननी मननतुल्ये मन्त्रे अथ न वना ।

[illegible]

येन स्वतः पञ्च सात नष्टी. २८.

विषय तेच आ सुमलेल्या ठेके नंबर न ठेक. सुनारी के इकायते परिशिष्टान ठेक ते ते
सेवा न नही, जोप इकायते कनकायन-ठेके इकायत-परिशिष्ट आ सुनि निवेदने. के सुनारी-नमर्-परि
देश-परि-सुनारी तात्कायने नमे के तेमो पण कनकायन-ठेके-परि-नमर्-कनकायने आन कन

शुद्धिपत्रम् ।

पङ्क्तः ।	पङ्क्तिः ।	शुद्धिः ।
१२	विद्यावादी	
१३	नीच	
१४	दुर्वीता उदीक	
१५	गुणाः	
१६	—रिताः	
१७	—उकलक	
१८	निगमः	
१९	—इने	
२०	(कपयः)	
२१	—अय-	
२२	—नेर कपु-	
२३	अवधिपते	
२४	सुक्ति-	
२५	—महद्वहमाद्वेषा	
२६	कम उर लयेव	
२७	अवध-	
२८	स्थित एव त्वं V. L.	
२९	काः पण्यते	
३०	(अवधिरत्नलयेवरणम्)	
३१	कुर्वन्ति V. L.	
३२	अरित-	
३३	मेवं सङ्गृहि V. L.	
३४	(कृतावीरयुता)	
३५	(मिष्टुत...तुङ्ग)	
३६	मुष्मन्ति V. L.	
३७	(उरमेन्द्र...धिवः)	
३८	वै बाहू (दण्डः) तत्र V. L.	
३९	मगदन् V. L.	
४०	तेजसका मायाभिरविधिविहा	
४१	हन्तिदेवगया उत्तरः	
४२	(काष्ठतपः)	
४३	अस्ति ब्रह्मणि	
४४	सत	
४५	परमेति	
४६	—पते	
४७	(हि)	
४८	अन्य (आगतया)	
४९	विदुषामपि देवमपि	
५०	अमकरणः	
५१	(स्पृष्ट)	

पङ्क्तः ।	पङ्क्तिः ।	शुद्धिः ।
५२	(कथित)	
५३	सुभ्यन्तुर्ग	
५४	(अपरिमिताः)	
५५	विनेदितरया-V. L.	
५६	(नितरया)	
५७	मंगले V. L.	
५८	उभययुता सङ्गृहि-	
५९	अमीषु गृधु	
६०	(अपीकानि)	
६१	विन्द कर्तुं V. L.	
६२	इव	
६३	स्वजातिभिः	
६४	प्राप्तः V. L.	
६५	वहातीति सङ्गृहानि	
६६	मेग-V. L.	
६७	मग-V. L.	
६८	अथ अथ	
६९	उभयतडाव V. L.	
७०	(अन्य)	
७१	(वि)	
७२	—एव एव	
७३	(महा)	
७४	अपरिमेयभया	
७५	(कामजटा)	
७६	अनुभवोक्तः V. L.	
७७	(अनपगतगतकाद्)	
७८	अन्यत् V. L.	
७९	(अवधवगर्भी)	
८०	अतिदिशते	
८१	कृताः V. L.	
८२	(मे)	
८३	पदुषे V. L.	
८४	(परवरा)	
८५	वीरिहिलेकावयवोत्तमयो-	
८६	निरिहलीदीहित-V. L.	
८७	प्रकृतः V. L.	
८८	अन्य अन्यो	
८९	वद!	